

RETES

Resilience Enhancement in Tourism
through Education and Skills

Izvještaj o lokalnom sistemu turizma i upravljanja rizicima od katastrofa

Co-funded by
the European Union

Erasmus+
Enriching lives, opening minds.

RETES: Jačanje otpornosti u turizmu kroz obrazovanje i vještine

Broj projekta: 2025-1-IT01-KA220-VET-000353875

Finansirano sredstvima Evropske unije. Izneseni stavovi i mišljenja isključivo su stavovi i mišljenja autora i ne odražavaju nužno stavove i mišljenja Evropske unije niti Erasmus+ nacionalne agencije INAPP. Evropska unija i tijelo nadležno za administriranje ne mogu se smatrati odgovornima za sadržaj i stavove iznesene u ovom dokumentu.

Izrada izvještaja i doprinosi

Ovaj izvještaj pripremila je i koordinirala **Manuela Massi** (EPC European Project Consulting srl, Italija), koja je bila odgovorna za cjelokupni razvoj sadržaja, njegovo objedinjavanje i usklađivanje, kao i za uredničku pripremu dokumenta.

Izvještaj je izrađen uz doprinos projektnih partnera, koji su dostavili podatke, analize, rezultate aktivnosti mapiranja i lokalne studije koje se odnose na pet pilot područja obuhvaćenih projektom u različitim evropskim zemljama.

Doprinosi projektnih partnera

- **Christos Demopoulos, Evangelos Katsaros, Romina Sampanai** –
Evropski univerzitet Kipar
- **George Stratigis, Maria Giampoulaki and Maria Symeonidou-Sideris**
– *Community Crisis Intervention*
- **Zorica Marković, Methija Kuburović I Lidija Petrone Kolar** –
Ministarstvo unutrašnjih poslova Crne Gore
- **Lefteris Giannakoudakis** – *Oloklirosi Single Member Private Company*
- **Gustavo Carrero, Julián Orden del Pozo and Mariano Navarro** –
Fundación Socialinnolabs
- **Elena Biondini** – *ENAIIP – Ente Nazionale Acli Istruzione Professionale*

Lokalni doprinosi predstavljaju dokaznu i analitičku osnovu ovog izvještaja i odražavaju specifične karakteristike odgovarajućih lokalnih konteksta. Oni su objedinjeni i analizirani u okviru zajedničkog metodološkog pristupa, koji omogućava analizu i poređenje rezultata na evropskom nivou.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Metodološki pristup	5
3. Pregled pet pilot područja.....	6
4. Komparativni pregled turističkih ekosistema	9
5. Rizik, ranjivost i kontekst DRM-a	14
6. Ekosistemi za stručno obrazovanje i obuku	20
7. Saradnja i upravljanje između aktera u turizmu i aktera nadležnih za upravljanje rizicima od katastrofa	25
8. Komparativna analiza rezultata Upitnika: potrebe, nedostaci i mogućnosti	32
Pregled ispitanika.....	33
Rezultati analize	33
Izloženost riziku i teritorijalna ranjivost	33
Učestalost i kvalitet mehanizama saradnje	35
Relevantni akteri i dobre prakse.....	42
Programi obuke i vježbe za osoblje civilne zaštite i turizma	46
Okviri i kompetencije potrebne za uspješne mehanizme saradnje	50
9. Uvidi iz lokalnih radionica s ključnim zainteresovanim stranama.....	52
Postojeće prakse saradnje.....	54
Glavni identifikovani izazovi i nedostaci.....	55
Potrebe za efikasnim modelom saradnje.....	56
Prioriteti obuke koji su proizašli iz radionica	57
10. Integrisani nalazi iz upitnika i lokalnih radionica.....	59
11. Zaključak	62
12. Aneksi.....	65
Prilog 1 – Lokalno mapiranje u 5 pilot područja	65
Prilog 2 – Prijedlog upitnika	65
Prilog 3 – Smjernice i pitanja za radionicu	65
Prilog 6 – Tabele s podacima (po jedna za svako pilot područje)	65

1. Uvod

Projekt RETES – *Jačanje otpornosti u turizmu kroz obrazovanje i vještine* – bavi se rastućom potrebom za jačanjem spremnosti i otpornosti turističkih destinacija suočenih s rizicima povezanim s klimom, ekstremnim vremenskim događajima i prirodnim katastrofama. Turistička područja su sve više izložena opasnostima kao što su šumski požari, poplave, toplotni talasi, klizišta, obalni rizici, zemljotresi i jake oluje, što može uticati na sigurnost posjetilaca, kontinuitet poslovanja, lokalnu infrastrukturu, kulturnu i prirodnu baštinu i ukupnu održivost destinacija.

Ovaj izvještaj pruža komparativnu analizu lokalnog turizma i ekosistema upravljanja rizikom od katastrofa u pet pilot područja RETES-a: teritoriji ADESIMAN-a u Španiji, Bergamu u Italiji, opštini Malevizi u Grčkoj, okrugu Limassol na Kipru i Kotoru u Crnoj Gori. Nadovezuje se na lokalne aktivnosti mapiranja provedene u svakom području i integriše dodatne dokaze prikupljene putem upitnika, lokalnih radionica i doprinosa partnera.

Svrha izvještaja nije da u potpunosti reprodukuje pet lokalnih mapiranja, već da identifikuje zajedničke trendove, teritorijalne specifičnosti, ponavljajuće ranjivosti, nedostatke u saradnji i novonastale potrebe u pilot područjima. Posebna pažnja posvećena je interakciji između turističkih aktera i aktera civilne zaštite ili upravljanja vanrednim situacijama, kao i spremnosti turističkih operatera, uključujući male, veliki broj malih i alternativnih pružaoca smještaja.

Nalazi predstavljeni u ovom izvještaju podržaće sljedeće faze projekta RETES, a posebno razvoj zajedničke metodologije saradnje, pripremu lokalnih akcionih planova i dizajn materijala za obuku i praktičnih alata za turističke operatere, trenere i relevantne lokalne zainteresovane strane.

Objedinjavanjem dokaza iz različitih teritorijalnih konteksta, izvještaj ima za cilj da doprinese zajedničkom razumijevanju kako turističke destinacije mogu postati bolje pripremljene, koordinirane i otpornije kada se suočavaju s klimatskim i prirodnim opasnostima.

2. Metodološki pristup

Izveštaj se zasniva na komparativnoj analizi pet pilot područja RETES-a, koristeći kombinaciju istraživanja dostupnih podataka, lokalnih aktivnosti mapiranja, upitnika, lokalnih radionica i doprinosa partnera.

Prvi izvor informacija predstavlja pet lokalnih izvještaja o mapiranju koje su pripremili projektni partneri. Ovi dokumenti opisuju geografski i administrativni kontekst svakog područja, strukturu lokalnog turističkog ekosistema, glavne faktore rizika i ranjivosti, relevantne aktere upravljanja rizikom od katastrofa, okruženje za obuku i postojeće aranžmane upravljanja.

Ove dokaze dopunjuju podaci prikupljeni putem upitnika upućenih relevantnim, zainteresovanim stranama iz sektora turizma, obuke i upravljanja rizicima od katastrofa identifikovanim kroz aktivnosti mapiranja. Upitnici pružaju uporedive informacije o svijesti o riziku, nivoima pripremljenosti, komunikacionim praksama, potrebama za obukom i postojećim mehanizmima saradnje.

Takođe, organizovane su lokalne radionice kako bi se prikupili kvalitativni uvidi od ključnih zainteresovanih strana. Ove radionice su pomogle u validaciji nalaza aktivnosti mapiranja i upitnika, a istovremeno su identifikovale lokalne prioritete, praktične izazove i moguća područja za saradnju.

Analiza nema za cilj da obezbijedi pet odvojenih lokalnih izvještaja, već da uporedi nalaze u pilot područjima. Cilj je da se identifikuju zajednički trendovi, razlike između teritorija, ponavljajući nedostaci, specifične potrebe i prenosive prakse koje mogu podržati sljedeće aktivnosti RETES projekta.

S obzirom na raznolikost pet pilot područja u smislu geografije, turističkog profila, sistema upravljanja i izloženosti rizicima, izvještaj usvaja sintetički i komparativni pristup. Lokalne specifičnosti su istaknute gdje je to relevantno, dok glavni fokus ostaje na nalazima na nivou projekta koji mogu dati smjernice za buduću saradnju, obuku i aktivnosti planiranja akcija.

3. Pregled pet pilot područja

Pet pilot područja RETES-a predstavljaju različite tipove turističkih destinacija, uključujući ruralne unutrašnjosti, urbane i kulturne destinacije, obalna područja, planinske i poluplaninske, te mjesta visokog naseljskog turizma. Ova raznolikost pruža korisnu osnovu za poređenje načina na koji su različiti turistički ekosistemi izloženi klimatskim i prirodnim opasnostima, te načina na koji su lokalni akteri organizovani za rješavanje problema prevencije rizika, spremnosti i odgovora na njih.

Pilot područje Zemlja	Teritorijalni profil	Turistički profil	Glavni značaj za otpornost turizma
Teritorija ADESIMAN, Cuenca (Španija)	Ruralno kopneno područje sastavljeno od malih i razuđenih opština, s niskom gustoćom naseljenosti i nadregionalnom koordinacionom ulogom koju igra ADESIMAN.	Seoski i kulturni turizam, povezan s mjestima kulturne baštine, prirodnim područjima, rutama sporog putovanja, rezervoarima i lokalnim tradicijama.	Raspršeni obrazac naselja, dugo vrijeme odziva i zavisnost o sporednim cestama, koordinacija i informisanje posjetilaca za lokalnu pripremljenost
Grad Bergamo (Italija)	Urbano i provincijsko područje koje kombinuje istorijski grad, prigradska brda, doline, planine i ravnice. Snažno je povezano aerodromom i regionalnim transportnim mrežama.	Kulturni turizam, gradski odmori, poslovna putovanja, događaji, turizam na otvorenom i rastući sektor smještaja izvan hotela.	Veliki broj turista, istorijskih urbanih područja, prirodne turističke destinacije, razučena struktura smještajnog sektora zahtijevaju unaprijedenu komunikaciju o rizicima, bolju koordinaciju različitih aktera i veću pripremljenost malih pružalaca usluga.
Opština Malevizi (Grčka)	Obalna, nizijska i poluplaninska opština	Obalni turizam koncentrisan u	Jake turističke sezone, koncentracija turista duž

Pilot područje Zemlja	Teritorijalni profil	Turistički profil	Glavni značaj za otpornost turizma
	smještena u blizini Herakliona, sa važnim prirodnim, ruralnim i urbanizovanim područjima.	Amoudari i Agia Pelagiji, u kombinaciji s potencijalom za kulturni, ruralni, vjerski i agroturizam u zaleđu.	obale i izloženost višestrukim opasnostima zahtijevaju integrisanu spremnost koja uključuje turističke operatere, lokalne vlasti i aktere u hitnim slučajevima.
Okrug Limasol (Kipar)	Veliki i raznoliki okrug koji uključuje gusti obalni urbani koridor, kulturne i prirodne obalne zone i sela u podnožju Troodos.	Obalni i urbani turizam, turizam marina i krstarenja, poslovni i konferencijski turizam, kulturna baština, vinski turizam, agroturizam i planinski turizam.	Okrug kombinuje visoku turističku posjećenost, kritičnu infrastrukturu, ranjivosti ruralnih i planinskih područja i različite profile opasnosti, što ga čini strateškim područjem za saradnju između turizma i civilne zaštite.
Boka Kotorska (Crna Gora)	Obalno i planinsko područje smješteno u Bokokotorskom zalivu, s istorijskim urbanim centrom koji je na UNESCO-voj listi, pomorskom infrastrukturom i okolnim naseljima.	Turizam zasnovan na kulturnoj baštini, krstarenja, nautički turizam, privatni smještaj, gastronomija i aktivnosti na otvorenom.	Visok sezonski pritisak posjetilaca, protok kruzera, ranjivost kulturne baštine, zagušenje na cestama, morski rizici i izloženost zemljotresima, poplavama, klizištima i šumskim požarima stvaraju složene izazove otpornosti.

Sveukupno, pilot područja pokazuju značajne razlike u obimu, intenzitetu turizma, strukturama upravljanja i izloženosti opasnostima. Istovremeno, dijele nekoliko zajedničkih izazova:

- ⦿ *potreba za poboljšanjem pripremljenosti turističkih operatera,*
- ⦿ *važnost jasne komunikacije s posjetiocima,*
- ⦿ *uloga lokalnih vlasti u koordinaciji prevencije i odgovora,*
- ⦿ *potreba za jačanjem saradnje između turističkih zainteresovanih strana i aktera u upravljanju rizicima od katastrofa.*

Ovaj komparativni pregled pruža kontekstualnu osnovu za sljedeća poglavlja, koja analiziraju turističke ekosisteme, profile rizika i ranjivosti, pejzaže obuke i mehanizme saradnje identifikovane na pet teritorija.

4. Komparativni pregled turističkih ekosistema

Pet pilot područja predstavljaju različite turističke profile, ali svi uključuju kombinaciju:

- usluge smještaja,
- dobavljači hrane i pića,
- operateri transporta i mobilnosti,
- turistički posrednici,
- atrakcije, pružatelji usluga turizma na otvorenom ili tematskog turizma,
- lokalne mreže ili udruženja.

Ovi akteri čine operativnu bazu turističkog ekosistema i predstavljaju glavne ulazne tačke za poboljšanje spremnosti, komunikacije rizika i saradnje sa zainteresovanim stranama u upravljanju rizicima od katastrofa.

Analiza pokazuje da turistički ekosistemi nisu homogeni. Neka područja karakterišu gusti i zreli turistički sistemi, dok su druga više ruralna, razučena ili zavisna od malih operatera. Ova raznolikost ima direktne implikacije na otpornost: destinacije sa velikom koncentracijom mogu se suočiti s izazovima vezanim za upravljanje gužvom i velikim prilivom turista, dok prostorno razučene destinacije mogu imati poteškoća u dosezanju svih operatera i osiguravanju dosljedne komunikacije tokom vanrednih situacija.

Turistički klaster	Glavne karakteristike u pilot područjima	Relevantnost za otpornost
Smještaj	Uključuje hotele, odmarališta, butik hotele, seoske kuće, pansione, noćenje s doručkom, turističke apartmane, kratkoročni najam i privatni smještaj.	Pružaoци smještaja su ključni akteri za informisanje posjetilaca, komunikaciju u hitnim slučajevima, smjernice za evakuaciju i kontinuitet usluga.
Hrana i piće	Uključuje restorane, barove, kafiće, konobe, vinske i gastronomske doživljaje i usluge hotelskog kateringа.	Ova preduzeća su često direktne kontaktne tačke za posjetioce i mogu podržati komunikaciju o rizicima, posebno u područjima visoke gustine naseljenosti ili turizma na otvorenom.
Transport i mobilnost	Uključuje aerodrome, luke, javni prevoz, taksije, privatne transfere, iznajmljivanje automobila, turističke autobuse, pomorski prevoz i lokalne usluge mobilnosti.	Operateri mobilnosti su ključni za pristup, evakuaciju, upravljanje kretanjem posjetilaca i kontinuitet tokom kriznih situacija.
Turističko posredovanje	Uključuje turooperatore, turističke agencije, lokalne vodiče, pružaoce izleta, operatere krstarenja i digitalne kanale za rezervacije.	Ovi akteri utiču na ponašanje posjetilaca prije i tokom putovanja i mogu pomoći u širenju sigurnosnih informacija i uputstava za hitne slučajeve.
Atrakcije i turističke lokacije	Uključuje kulturnu baštinu, UNESCO-ve lokacije, muzeje, arheološka područja, plaže, prirodne parkove, rezervoare, staze i ruralne pejzaže.	Atrakcije su često mjesta gdje su posjetioci izloženi rizicima poput vrućine, oluja, poplava, šumskih požara, gužvi ili teških uslova evakuacije.
Pružaoци usluga turizma na otvorenom, sportskog i tematskog turizma	Uključuje planinarenje, biciklizam, vožnju kajakom, ronjenje, vinski turizam, agroturizam, kulturne rute i iskustva u prirodi.	Ove aktivnosti se često odvijaju u izloženim ili udaljenim okruženjima, gdje su pripremljenost, planiranje rute i komunikacija posebno važni.

Turistički klaster	Glavne karakteristike u pilot područjima	Relevantnost za otpornost
Udruženja, mreže i platforme	Uključuje turističke zajednice, poslovna udruženja, komore, udruženja hotela, lokalne razvojne agencije, kulturna udruženja i mreže zajednica.	Ove strukture mogu djelovati kao multiplikatori kako bi doprle do fragmentiranih operatera i promovisale zajedničke procedure, obuku i mehanizme saradnje.

Smještaj je najrelevantniji klaster iz perspektive upravljanja rizikom od katastrofa, jer su pružaoci smještaja često prva tačka kontakta za posjetioce tokom vanredne situacije. U pet pilot područja, ovaj sektor uključuje i strukturirane hotelske sisteme i veliki udio malog ili alternativnog smještaja. U Bergamu i Kotoru, rast ekstra-hotelskog, privatnog i kratkoročnog smještaja je posebno relevantan. U ADESIMAN-u, seoske kuće i porodična preduzeća su ključni za lokalnu ponudu. U Maleviziju i Limasolu, hoteli i odmarališta koegzistiraju sa apartmanima, pansionima, agroturističkim objektima i kratkoročnim najmovima.

Ovakva organizacija sektora predstavlja značajan izazov. Veće hotele i odmarališta je uglavnom lakše kontaktirati putem formalnih udruženja, sistema licenciranja ili institucionalnih komunikacionih kanala. Manji i nezavisni operateri, umjesto toga, mogu imati ograničen pristup strukturiranim informacijama o hitnim slučajevima, obuci ili protokolima. Ovo je posebno važno za RETES, jer raznovrsni-brojni mali pružaoci usluga smještaja mogu ugostiti posjetioce koji nisu upoznati s lokalnim rizicima, jezikom, procedurama evakuacije ili sistemima upozorenja.

Sektor hrane i pića je, takođe, veoma relevantan. U urbanim i primorskim destinacijama, restorani, barovi i kafići su usko povezani s tokovima posjetilaca, noćnim životom, događajima i javnim prostorima. U ruralnim ili planinskim područjima, **oni često obavljaju širu društvenu funkciju**, podržavajući i stanovnike i turiste. U nekim teritorijama, kao što je ADESIMAN, neravnomjerna raspodjela ugostiteljskih objekata, takođe naglašava važnost

lokalnih usluga za teritorijalnu dostupnost i podršku posjetiocima. Iz perspektive otpornosti, pružaoci usluga hrane i pića mogu doprinijeti širenju osnovnih sigurnosnih poruka, posebno tokom toplotnih talasa, oluja, upozorenja na šumske požare ili privremenih ograničenja koja pogađaju područja za posjetioce.

Transport i mobilnost predstavljaju još jednu ključnu komponentu turističkih ekosistema. Pilot područja uključuju vrlo različite sisteme mobilnosti:

- ⊙ pristup sa aerodroma u Bergamu i Maleviziju,
- ⊙ lučka i pomorska mobilnost u Kotoru i Limasolu,
- ⊙ pristup putem ceste u ADESIMAN-u,
- ⊙ mješoviti urbani, obalni i planinski sistemi mobilnosti u nekoliko područja.

Transportni operateri su ključni za upravljanje turističkim tokovima, podršku evakuacijama, osiguravanje pristupa hitnim službama i održavanje povezanosti između atrakcija, smještajnih prostora i sigurnih lokacija. Slabosti u sporednim putevima, sezonske gužve, izolacija puteva ili ograničen javni prevoz mogu povećati ranjivost i posjetilaca i operatera.

Turističko posredovanje, takođe igra važnu ulogu. Turoperateri, turističke agencije, lokalni vodiči, pružaoci usluga krstarenja i digitalni kanali za rezervacije oblikuju način na koji posjetioци pristupaju destinacijama i iskustvima. Stoga mogu postati strateški kanali za preventivne informacije, svijest o rizicima i komunikaciju u hitnim slučajevima. Ovo je posebno relevantno za organizovane ture, iskustva na otvorenom, krstarenja, kulturne rute i izlete u područja izložena rizicima od vrućine, šumskih požara, oluja, poplava ili klizišta.

Atrakcije i turističke lokacije su veoma raznolike u pet područja. One uključuju:

- kulturno nasljeđe – kulturna baština,
- arheološke parkove,
- istorijske centre,

- UNESCO područja i muzeje,
- plaže, marine, močvare
- staze, rezervoare i planinske pejzaže.

Ova sredstva su ključna za atraktivnost destinacija, ali mogu i koncentrisati posjetioce na mjestima koja su osjetljiva na prirodne ili klimatske opasnosti. Lokacije na otvorenom, centri kulturne baštine, obale i vanjske rute zahtijevaju posebnu pažnju u smislu signalizacije, informacija za posjetioce, skloništa, pristupačnosti, upravljanja gužvom i planiranja za vanredne situacije.

Turizam na otvorenom, sportski i turizam zasnovan na prirodi prisutan je u svim pilot područjima, iako s različitim intenzitetom. Planinarenje, biciklizam, vodeni sportovi, izleti brodom, kanjoning, vožnja kajakom, ronjenje, vinske rute i agroturizam povećavaju diverzifikaciju turističke ponude. Istovremeno, ove aktivnosti mogu izložiti posjetioce udaljenim lokacijama, teškom terenu, naglim vremenskim promjenama, toplotnom stresu, šumskim požarima ili ograničenoj komunikacionoj pokrivenosti. Iz tog razloga, pružaoci usluga turizma na otvorenom i tematskog turizma trebaju se smatrati prioritetnim akterima za obuku, preventivne mjere i koordinaciju s lokalnim hitnim službama.

Konačno, udruženja, turističke zajednice, privredne komore, organizacije za upravljanje destinacijama i lokalne razvojne agencije predstavljaju ključni sloj turističkog ekosistema. Oni mogu olakšati komunikaciju s operaterima, podržati angažman zainteresovanih strana i djelovati kao multiplikatori za aktivnosti obuke i podizanja svijesti. Ovo je posebno važno tamo gdje su turistički operateri brojni, raspršeni ili slabo povezani s javnim vlastima.

Sveukupno, komparativna analiza ističe da otpornost turističkog ekosistema ne zavisi samo od prisustva hitnih službi, već i od kapaciteta uključivanja turističkih aktera koji direktno komuniciraju sa posjetiocima. Pružaoci smještaja, vodiči, operateri transporta, preduzeća za prehranu i piće, atrakcije i lokalne mreže mogu doprinijeti prevenciji, spremnosti i odgovoru ako su pravilno informisani, obučeni i povezani sa lokalnim strukturama za upravljanje rizikom od katastrofa.

5. Rizik, ranjivost i kontekst DRM-a

Pet pilot područja predstavljaju profil rizika od višestrukih opasnosti, s različitim nivoima izloženosti zavisno od njihovih geografskih karakteristika, urbanim i turističkim potencijalima. Rizici povezani s klimom relevantni su u svim područjima, a posebno **šumski požari, bujične poplave, toplotni talasi, jake oluje i suše**. Druge opasnosti, poput zemljotresa, klizišta, erozije obale, morskih rizika i industrijskih rizika, specifičnije su za neka određena područja.

Iz perspektive turizma, ranjivost nije određena samo vrstom opasnosti, već i načinom na koji su turističke aktivnosti organizovane u svakom području. Visok sezonski protok posjetilaca, brojni mali pružaoci usluga smještaja, turizam na otvorenom, mjesta kulturne baštine, koncentracija na obali, ograničena dostupnost cestama i nedostatak procedura za hitne slučajeve specifičnih za turizam, sve to utiče na nivo pripremljenosti i kapaciteta za odgovor.

Pilot područje	Glavne identifikovane opasnosti	Glavne ranjivosti povezane s turizmom	Kontekst DRM-a i civilne zaštite
ADESIMAN, Španija	Šumski požari, intenzivne kiše, bujične poplave, pomjeranje padina i toplotni talasi.	Razučena ruralna naselja, dugo vrijeme odziva u nekim opštinama, zavisnost od sporednih puteva i turistički resursi rasprostranjeni na širokom području.	Učesnici u upravljanju rizicima od turizma uključuju Civilnu gardu, vatrogasne jedinice, regionalne i opštinske strukture civilne zaštite, volontere, nevladine organizacije i zaštitnike kritične infrastrukture. ADESIMAN može igrati koordinacionu ulogu, iako formalni protokoli o

Pilot područje	Glavne identifikovane opasnosti	Glavne ranjivosti povezane s turizmom	Kontekst DRM-a i civilne zaštite
			turizmu i civilnoj zaštiti još nisu jasno strukturirani.
Bergamo, Italija	Intenzivne padavine, bujične poplave, hidrogeološki rizici, klizišta, odroni kamenja, jake oluje, grad, vjetar, toplotni talasi, posljedice ekstremnih vrućina u urbanim sredinama i šumski požari.	Istorijska urbana područja s visokom gustoćom posjetilaca, turizmom na otvorenom u dolinama i planinskim područjima, sezonskim vrhuncima, događajima i raznovrsni pružaoци usluga smještaja izvan hotela.	Italijanski sistem civilne zaštite organizovan je na opštinskom, pokrajinskom, regionalnom i nacionalnom nivou. U Bergamu, Opština, Lokalna policija, Jedinica civilne zaštite, Prefektura, Pokrajina, Regija i volonterske grupe su relevantni akteri. Saradnja sa turizmom postoji uglavnom u specifičnim situacijama, kao što su događaji ili vremenske nepogode, ali još uvijek nije u potpunosti sistematska.
Malevizi, Grčka	Zemljotresi, šumski požari, poplave, klizišta, toplotni talasi, suša i ekstremni vremenski događaji.	Snažan sezonski porast broja posjetilaca, koncentracija turizma duž obalnih područja Amoudare i Agia Pelagije, poluplaninska naselja, stariji	Lokalni DRM sistem uključuje Opštinu Malevizi, Regiju Krit, Vatrogasnu službu, Grčku policiju, Oružane snage, dobrovoljačke grupe civilne zaštite i Crveni krst. Opština ima posebne planove civilne zaštite za zemljotrese, poplave,

Pilot područje	Glavne identifikovane opasnosti	Glavne ranjivosti povezane s turizmom	Kontekst DRM-a i civilne zaštite
		stanovnici u unutrašnjosti i turisti nisu upoznati s lokalnim rizicima i procedurama.	šumske požare i druge rizike i funkcionise putem lokalnog koordinacionog tijela.
Okrug Limassol, Kipar	Bujične poplave, toplotni talasi, šumski požari, erozija obale, obalne oluje, izolacija puteva, klizišta i rizici povezani s industrijom ili lukama.	Gusta obalna turistička infrastruktura, ključni lučki i marinski objekti, visoka sezonska popunjenost, kulturne znamenitosti na otvorenom, planinska sela s ograničenim pristupom i rastući broj kratkoročnih iznajmljenih smještaja.	Civilna zaštita Kipra je glavni organ za upravljanje rizicima od katastrofa, a podržavaju ga Vatrogasna služba Kipra, Zajednički centar za koordinaciju spašavanja, opštinske jedinice civilne zaštite, Ministarstvo zaštite životne sredine, Crveni krst Kipra i akademski akteri poput CERIDES-a. Institucionalni okvir je snažan, ali protokoli upozorenja specifični za turizam, simulacijske vježbe i obuka za evakuaciju gostiju ostaju ograničeni.
Kotor, Crna Gora	Zemljotresi, bujične poplave, plimni talasi, olujni udari, klizišta, odroni kamenja, šumski	Ranjivost UNESCO-ve baštine, pritisak kruzerskog turizma, visoka sezonska koncentracija posjetilaca,	Sistem upravljanja rizicima od katastrofa (DRM) vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova – Direktorat za zaštitu i spašavanje i njegova

Pilot područje	Glavne identifikovane opasnosti	Glavne ranjivosti povezane s turizmom	Kontekst DRM-a i civilne zaštite
	požari, morski rizici, rizici od zagađenja i toplotni talasi.	zagušenje na cestama, nautički promet, istorijske građevine, aktivnosti na otvorenom i izloženost obalnih i planinskih područja.	Područna jedinica za zaštitu i spašavanje, zajedno sa opštinskom službom zaštite i spašavanja Kotor, dobrovoljnim vatrogasnim društvima i Crvenim krstom. Kotor ima relevantno iskustvo u obuci, podizanju svijesti i vježbama koje uključuju turističke aktere.

U pet pilot područja, **bujične poplave i intenzivne padavine** predstavljaju zajednički rizik, iako s različitim teritorijalnim izrazima. U Bergamu je ovaj rizik povezan s gustim urbanim područjima, manjim vodotokovima i širom hidrometeorološkom ranjivošću predalpskog konteksta. U Maleviziju su poplave povezane s potocima, bujicama i urbaniziranim obalnim područjima poput Amoudare i Agia Pelagije. U Limasolu, bujične poplave uglavnom pogađaju obalni urbani koridor i riječne slivove. U ADESIMAN-u su intenzivne padavine i bujične poplave relevantne u raspršenom ruralnom području gdje pristupačnost može biti ograničena. U Kotoru su bujične poplave i plimni talasi povezani sa specifičnom morfologijom Bokokotorskog zaliva i izloženošću niskih obalnih područja.

Rizik od šumskih požara prisutan je i u svim pilot područjima, iako s različitim nivoima relevantnosti. U ADESIMAN-u, šumski požari su jedna od glavnih opasnosti koje pogađaju ruralna i prirodna područja. U Bergamu je rizik posebno relevantan za brdovite, šumovite i planinske dijelove pokrajine. U Maleviziju, šumski požari predstavljaju veliku zabrinutost u područjima kao što

su Krousonas, Rodia i Tylisos, gdje vegetacija, visoke temperature i vjetrovi povećavaju izloženost. U Limasolu, šumski požari su posebno relevantni u Podnožje Troodosa, periurbana područja i zapadne kulturne ili prirodne zone. U Kotoru, mediteranska vegetacija, šumski kompleksi i ljetni uslovi povećavaju rizik od pojave požara i brzog širenja u zaleđu Bokokotorskog zaliva.

Toplotni talasi i toplotni stres su još jedno pitanje koje se provlači kroz različite sektore. Posebno su relevantni u urbanim područjima Bergama, uključujući Città Alta i Città Bassa, gdje se protok posjetilaca i događaji na otvorenom mogu poklopiti sa toplotnim stresom u urbanim područjima. U Maleviziju i Limasolu, toplotni talasi utiču na obalni turizam, atrakcije na otvorenom i ranjive grupe. U ADESIMAN-u, toplotni talasi mogu uticati na rute na otvorenom, ruralni turizam i posjete kulturnoj baštini. U Kotoru, toplotni talasi tokom vrhunca turističke sezone mogu povećati rizike za posjetioce sa kruzera, turiste na otvorenom i ljude koji posjećuju izložena područja kulturne baštine.

Rizik od zemljotresa je posebno značajan u Malevizima i Kotoru. Opština Malevizi se nalazi u seizmički aktivnom području, čija je ranjivost povezana i sa starijim zgradama i naseljima. Kotor i šire područje Bokokotorskog zaliva takođe su izloženi visokom seizmičkom riziku, sa dodatnom zabrinutošću zbog prisustva istorijskih zgrada, crkava, utvrđenja i gustih sezonskih turističkih tokova. U Bergamu se seizmički rizik smatra manje dominantnim od hidrometeoroloških rizika, ali ostaje relevantan u perspektivi planiranja višestrukih opasnosti, posebno zbog istorijskih zgrada i gusto naseljenih urbanih područja.

Klizišta i odroni kamenja su relevantni u Bergamu, Maleviziju, Limasolu i Kotoru. U Bergamu su posebno važni za doline, planinske puteve i turizam na otvorenom. U Maleviziju, poluplaninski teren i padine duž putne mreže stvaraju lokalnu nestabilnost, posebno nakon dugotrajnih kiša. U Limasolu, rizici od klizišta i izolacije puteva uglavnom su povezani sa selima u podnožju Troodosa. U Kotoru, klizišta i odroni kamenja predstavljaju veliku zabrinutost zbog strmog terena i nestabilnih padina oko zaliva.

Rizici na obali i moru posebno su relevantni u Limasolu, Maleviziju i Kotoru. Limasol kombinuje eroziju obale, rizike povezane s lukama, aktivnosti u

marinama i turizam visoke gustoće na obali. Malevizi ima koncentraciju obalnog turizma u Amoudari i Agia Pelagiji, gdje poplave, oluje i izloženost obale mogu uticati na posjetioce i usluge. Kotor predstavlja specifičan profil rizika za more zbog kruzera, jahti, manjih brodova, potencijalnog zagađenja, curenja goriva, požara na plovilima i ograničenih resursa za hitne slučajeve na moru.

Sistemi **upravljanja rizicima i civilne zaštite** mapirani u pet područja pokazuju različite stepene institucionalizacije i integracije turizma. Bergamo ima koristi od strukturiranog italijanskog sistema civilne zaštite, ali veza s turističkim akterima ostaje više operativna nego preventivna. Malevizi ima opštinske planove civilne zaštite i lokalnu koordinacionu strukturu, koju podržavaju regionalni i nacionalni akteri i volonterske grupe. Limassol ima snažan institucionalni okvir i napredne sisteme upozorenja, ali i dalje pokazuje nedostatke u vježbama specifičnim za turizam, protokolima upozorenja i pripremljenosti gostiju. ADESIMAN, kao ruralno područje koje obuhvata više opština, ima odličnu priliku da iskoristi svoju teritorijalnu koordinacionu ulogu za sistematičnije povezivanje opština, turističkih operatera, aktera mobilnosti i hitnih službi. Kotor ima konsolidovanije iskustvo u povezivanju turizma i civilne zaštite/zaštite i spašavanja, uključujući obuku, vježbe i aktivnosti podizanja svijesti.

Sveukupno, **komparativna analiza ističe da otpornost turizma zavisi od sposobnosti povezivanja postojećih sistema upravljanja rizicima od katastrofa (DRM) sa svakodnevnim poslovanjem turističkih aktera.** Organi civilne zaštite, hitne službe i spasilačke organizacije već su prisutne u svim pilot područjima. Međutim, nivo strukturirane saradnje s turističkim operaterima znatno varira. Stoga glavni izazov nije samo jačanje kapaciteta za reagovanje u hitnim slučajevima, već i poboljšanje prevencije, komunikacije rizika, obuke i praktične koordinacije prije nego što dođu do vanrednih situacija.

6. Ekosistemi za stručno obrazovanje i obuku

Akteri stručnog obrazovanja i obuke igraju stratešku ulogu u jačanju otpornosti turizma. U pet pilot područja, sistem obuke uključuje:

- ⊙ Formalne pružaoce usluga stručnog obrazovanja,
- ⊙ srednjoškolske i visokoškolske ustanove,
- ⊙ univerzitete i centre za cjeloživotno učenje,
- ⊙ profesionalna udruženja i poslovne mreže,
- ⊙ organe civilne zaštite i volonterske organizacije.

Ovi akteri mogu doprinijeti razvoju novih vještina vezanih za svijest o riziku, spremnost za vanredne situacije, sigurnost posjetilaca, kriznu komunikaciju i saradnju s organima za upravljanje rizikom od katastrofa.

Analiza pokazuje da pet pilot područja ima različite nivoe kapaciteta za obuku i različite stepene povezanosti između obrazovanja u turizmu i upravljanja rizicima od katastrofa. U nekim područjima, obrazovanje u turizmu je već strukturirano i raznoliko, dok su u drugima mogućnosti obuke ograničenije, manje dostupne ili zavise od lokalnih inicijativa. Međutim, u svim slučajevima, **integracija kompetencija upravljanja rizicima od katastrofa u obuku vezanu za turizam čini se kao područje za dalji razvoj.**

Pilot područje	Glavne karakteristike stručnog obrazovanja i obuke	Relevantnost za RETES
ADESIMAN, Španija	Ponuda obuke je ograničena i geografski manje dostupna. Tarancon djeluje kao glavno čvorište za pružanje stručnog obrazovanja, dok se opštinske i poslovne inicijative i udruženja za obuku bave temama kao što su briga o	Područje zahtijeva praktične, fleksibilne i lokalno dostupne formate obuke, posebno za mikropreduzeća, operatere ruralnog turizma, kulturna udruženja i pružaoce

Pilot područje	Glavne karakteristike stručnog obrazovanja i obuke	Relevantnost za RETES
	posjetiocima, digitalni marketing, kvalitet i održivost.	usluga turizma na otvorenom.
Bergamo, Italija	Ekosistem obuke je artikulisan i višeslojan, uključujući akreditovane pružaoce stručnog obrazovanja, škole za ugostiteljstvo, visoko obrazovanje i programe na univerzitetskom nivou. ENAIP Bergamo je relevantan akter za obuku u turizmu, ugostiteljstvu i promociji teritorije.	Bergamo nudi snažnu osnovu za integraciju tema upravljanja rizikom od katastrofa i otpornosti u postojeće programe obuke u turizmu i ugostiteljstvu.
Malevizi, Grčka	Šire područje Herakliona i Krita uključuje visokoškolske ustanove i pružatelje stručnog obrazovanja u turizmu i ugostiteljstvu, kao što su ASTEK, Helensko-mediteranski univerzitet i nekoliko sertifikovanih centara za obuku, uključujući Oloklirosi.	Sistem obuke u turizmu je relevantan za RETES, ali obuku civilne zaštite uglavnom pružaju opštine, regija Krita i volonterske organizacije, a ne specijalizovani centri za stručno obrazovanje i osposobljavanje.
Okrug Limassol, Kipar	Područje obuhvata obrazovne ustanove u oblasti turizma i ugostiteljstva, kao što su Tehnološki univerzitet Kipra, Vatel Cyprus i Treća tehnička i stručna škola u Limasolu. Kapacitet za obuku civilne zaštite povezan je sa Civilnom odbranom Kipra, okružnim kancelarijama i CERIDES-om.	Limasol nudi snažnu priliku za povezivanje turističkog obrazovanja, akademske ekspertize i obuke civilne zaštite kroz zajedničke module, vježbe i aktivnosti podizanja svijesti.
Kotor, Crna Gora	Ekosistem obuke uključuje Univerzitet Crne Gore – Fakultet za turizam i ugostiteljstvo u Kotoru, Srednju pomorsku školu, institucije za obuku u ugostiteljstvu u obližnjoj Budvi i Trening centar za zaštitu i spašavanje u Podgorici.	Kotor pruža posebno relevantno okruženje za povezivanje turizma, nautičkog turizma, upravljanja kulturnom baštinom i obuke civilne zaštite/zaštite i

Pilot područje	Glavne karakteristike stručnog obrazovanja i obuke	Relevantnost za RETES
		spašavanja, a takode i na osnovu postojećih praksi.

Iz komparativne perspektive, mogu se identifikovati tri glavne vrste aktera u obuci.

Prvo, pružaoci obrazovanja u oblasti turizma i ugostiteljstva prisutni su u svim pilot područjima, iako s različitim intenzitetom. U Bergamu, Maleviziju, Limasolu i Kotoru, ponuda uključuje strukturirane programe obrazovanja i obuke za ugostiteljstvo, catering, turistički menadžment, usluge za posjetioce i razvoj destinacija. Ove institucije predstavljaju važan kanal za angažovanje i budućih turističkih stručnjaka i radnika koji su već aktivni u sektoru. U ADESIMAN-u, ponuda obuke je ograničenija i manje dostupna, što odražava ruralni karakter teritorije s niskom gustoćom naseljenosti.

Drugo, obuka za civilnu zaštitu i hitne slučajeve uglavnom je dostupna putem državnih organa, spasilačkih službi, volonterskih organizacija i, u nekim slučajevima, specijalizovanih centara za obuku. Međutim, ova vrsta obuke obično je namijenjena državnim službenicima, volonterima ili operaterima hitnih službi, a ne turističkim stručnjacima. Malevizi i Bergamo jasno pokazuju ovaj obrazac, budući da se obuka vezana za civilnu zaštitu uglavnom organizuje putem opština, regionalnih ili pokrajinskih vlasti i volonterskih grupa. U Kotoru, Trening centar za zaštitu i spašavanje i iskustvo Ministarstva unutrašnjih poslova pružaju strukturiraniju osnovu za povezivanje obuke za zaštitu i spašavanje s potrebama turističkog sektora. U Limasolu, Civilna zaštita Kipra i CERIDES nude relevantnu stručnost koja može podržati dizajn obuke i vježbi.

Treće, profesionalna udruženja, privredne komore, turističke zajednice i poslovne mreže mogu djelovati kao multiplikatori. Ove organizacije su posebno važne jer mnogi turistički operateri, posebno mali pružaoci smještaja, restorani, vodiči, pružaoci izleta i porodična preduzeća, možda nisu direktno

povezani sa formalnim obrazovnim sistemima. Putem ovih posredničkih tijela, mogućnosti obuke mogu se efikasnije širiti i prilagođavati praktičnim ograničenjima turističkih preduzeća.

Ponavljajući nedostatak u pet pilot područja je **ograničena integracija upravljanja rizikom od katastrofa u redovnu turističku obuku**. Postojeći programi često se bave sigurnošću, prvom pomoći, prevencijom rizika na radnom mjestu, brigom o kupcima, održivošću ili kvalitetom usluga, ali rijetko uključuju strukturirane module o rizicima povezanim s klimom, komunikaciji s turistima u hitnim slučajevima, postupcima evakuacije, saradnji s organima civilne zaštite ili kontinuitetu poslovanja tokom kriza. Ovaj nedostatak je posebno relevantan za male i brojne male pružaoce usluga, koji često imaju ograničeno vrijeme, resurse i pristup formalnoj obuci.

Još jedan uobičajeni izazov odnosi se na **potrebu za fleksibilnim formatima obuke**. Turistički operateri mogu se suočiti sa sezonskim opterećenjem, ograničenom dostupnošću osoblja i operativnim ograničenjima koja otežavaju pohađanje dugih ili visoko teorijskih kurseva. Iz tog razloga, kratke, praktične i modularne jedinice obuke su posebno pogodne. **Mikro-učenje, digitalni resursi, vježbe zasnovane na scenarijima i lokalno prilagođeni materijali mogu pomoći u prevazilaženju ovih prepreka i podržati progresivnu integraciju kompetencija otpornosti u svakodnevno turističko poslovanje.**

Pilot područja, takođe pokazuju **važne mogućnosti**. Bergamo i Limassol imaju raznolike sisteme obuke koji mogu podržati **integraciju novih sadržaja u postojeće obrazovne i puteve profesionalnog razvoja**. Malevizi može graditi na prisustvu sertifikovanih centara za obuku i aktivnih volonterskih organizacija civilne zaštite. Kotor može pružiti praktično iskustvo u povezivanju turističkih zainteresovanih strana sa strukturama za zaštitu i spašavanje. ADESIMAN može koristiti svoju međuopštinsku koordinacionu ulogu za promovisanje zajedničkih inicijativa za obuku na raspršenom ruralnom području.

Sveukupno, ekosistemi stručnog obrazovanja i obuke mapirani u pet pilot područja potvrđuju relevantnost razvoja praktičnih alata za učenje prilagođenih turističkim operaterima, trenerima i lokalnim zainteresovanim stranama. Ovi alati ne bi trebali zamijeniti postojeće sisteme obuke, već ih dopuniti uvođenjem specifičnih kompetencija vezanih za otpornost turizma, upravljanje rizicima od katastrofa i saradnju sa akterima civilne zaštite.

7. Saradnja i upravljanje između aktera u turizmu i aktera nadležnih za upravljanje rizicima od katastrofa

Saradnja između turističkih zainteresovanih strana i aktera u upravljanju rizicima od katastrofa je centralni faktor za jačanje otpornosti turističkih destinacija. Pet pilot područja pokazuje da su sistemi za upravljanje vanrednim situacijama uglavnom aktivni i dobro uspostavljeni, dok nivo strukturirane integracije sa turističkim sektorom znatno varira. U većini slučajeva, saradnja postoji tokom vanrednih situacija ili specifičnih događaja, ali je manje razvijena u fazama prevencije i pripravnosti.

Analiza ističe da akteri u turizmu i upravljanju rizicima od katastrofa često djeluju unutar paralelnih sistema. Organi civilne zaštite, vatrogasne službe, policijske snage, spasilačke službe i volonterske organizacije imaju jasne uloge u hitnim slučajevima, dok su turistički operateri, udruženja, pružaoci smještaja, vodiči i menadžeri destinacija bliži posjetiocima i mogu igrati ključnu ulogu u komunikaciji rizika, ranom širenju upozorenja i praktičnoj podršci tokom kriza.

Stoga je glavni izazov povezati ova dva sistema putem stabilnih mehanizama upravljanja, zajedničkih procedura i redovne komunikacije.

Pilot područje	Trenutne karakteristike saradnje i upravljanja	Glavni nedostaci i mogućnosti
ADESIMAN, Španija	Upravljanje se zasniva na nad-opštinskoj strukturi, pri čemu ADESIMAN djeluje kao koordinaciono tijelo na cijelom razuđenom ruralnom području. Plan održivog turizma na destinaciji nudi operativni okvir koji bi mogao integrisati prevenciju	⚠ Glavne praznine Formalni protokoli između turističkih operatera i aktera civilne zaštite još nisu jasno dokumentovani; komunikacija između razuđenih opština može biti otežana; Mali ruralni operateri nisu sistematski integrisani u mehanizme pripravnosti.

Pilot područje	Trenutne karakteristike saradnje i upravljanja	Glavni nedostaci i mogućnosti
	rizika, informisanje posjetilaca i spremnost za vanredne situacije.	☒ Prilike: ADESIMAN može djelovati kao platforma za teritorijalnu koordinaciju; Plan održivog turizma može se koristiti za integraciju sigurnosti, signalizacije, informacija za posjetioce i pripravnosti za hitne slučajeve; Za rute, događaje i objekte ruralnog turizma mogli bi se razviti zajednički kanali upozorenja i osnovni protokoli.
Bergamo, Italija	Sistem civilne zaštite strukturiran je na opštinskom, pokrajinskom, regionalnom i nacionalnom nivou. Saradnja sa turističkim akterima javlja se uglavnom u vezi sa velikim događajima, velikim protokom posjetilaca, upravljanjem saobraćajem i vanrednim situacijama povezanim sa vremenskim uslovima.	☐ Glavne praznine Saradnja ostaje uglavnom operativna i epizodna; Zajedničke procedure između turizma i civilne zaštite su ograničene; Uloga turističkih operatera u prevenciji i komunikaciji u hitnim slučajevima nije jasno definisana; teško je doći do brojnih malih pružalaca smještaja izvan hotela. ☒ Prilike Postojeći višenivojski sistem civilne zaštite pruža snažnu institucionalnu osnovu; turizam, upravljanje događajima i mreže lokalnih vlasti mogu se bolje povezati; ciljana obuka i jednostavni komunikacioni protokoli mogli bi poboljšati spremnost malih i alternativnih pružatelja smještaja.
Malevizi, Grčka	Opština ima akcione planove civilne zaštite, lokalno koordinaciono tijelo i procedure za informiranje javnosti. Saradnja s turističkim akterima odvija se uglavnom putem opštinskih i regionalnih mehanizama, posebno tokom	☐ Glavne praznine Formalni sporazumi između turističkih aktera i civilne zaštite su ograničeni; Turistički operateri još nisu sistematski uključeni u prevenciju, vježbe ili strukturirane aktivnosti pripravnosti; sezonski pritisak na obalu povećava

Pilot područje	Trenutne karakteristike saradnje i upravljanja	Glavni nedostaci i mogućnosti
	vanrednih situacija koje pogađaju posjetioce ili turističku infrastrukturu.	potrebu za jasnim procedurama usmjerenim na posjetioce. ☒ Prilike Opštinski planovi civilne zaštite mogu se direktnije povezati s turističkim operaterima; obalna područja poput Amoudare i Agia Pelagije mogu postati prioritetna područja za saradnju; Volonterske grupe, lokalne vlasti i turistička preduzeća mogu biti uključeni u zajedničke akcije podizanja svijesti i pripravnosti.
Okrug Limassol, Kipar	Institucionalni okvir za upravljanje rizicima od katastrofa je snažan i uključuje Civilnu zaštitu, Vatrogasnu službu, opštinske jedinice civilne zaštite, Crveni krst, CERIDES i nacionalne koordinacione strukture. Zahtjevi za sigurnost u turizmu djelimično su ugrađeni u licenciranje i usklađenost s propisima o zaštiti od požara za turističke objekte.	☐ Glavne praznine Saradnja se uglavnom zasniva na usklađenosti ili je vođena incidentima; procedure upozoravanja specifične za turizam, protokoli evakuacije gostiju i redovne zajedničke vježbe su ograničene; Marine, hoteli, turoperator, atrakcije i pružaoci usluga kratkoročnog najma još nisu u potpunosti povezani u zajednički okvir za pripravnost. ☒ Prilike Snažni institucionalni i akademski kapaciteti za upravljanje rizikom od katastrofa mogu podržati zajedničku obuku i vježbe; postojeći mehanizmi za usklađenost sa sigurnosnim propisima mogu se proširiti na šire procedure pripravnosti;

Pilot područje	Trenutne karakteristike saradnje i upravljanja	Glavni nedostaci i mogućnosti
		Saradnja se može ojačati u kontekstu obalnog, lučkog, marinskog i planinskog turizma.
Kotor, Crna Gora	Kotor predstavlja najnapredniji primjer saradnje između turizma i civilne zaštite među pet pilot područja. Turistički akteri su uključeni u procjenu rizika, planiranje zaštite i spašavanja, kampanje za podizanje svijesti, edukativne radionice i vježbe.	⚠ Glavne praznine Učešće manjih turističkih operatera, pružalaca privatnog smještaja, aktera nautičkog turizma i upravitelja lokaliteta kulturne baštine moglo bi se dodatno konsolidovati; Visok sezonski pritisak i kruzerski turizam zahtijevaju kontinuiranu koordinaciju i ažuriranje procedura. ☑ Prilike Kotor pruža prenosiv model saradnje za ostala pilot područja; postojeće iskustvo u vježbama, podizanje svijesti i institucionalno uključivanje turističkih aktera može doprinijeti razvoju zajedničke metodologije; Lokalni model se može dodatno prilagoditi kontekstu kulturne baštine, pomorstva i turizma u sredinama visoke gustoće naseljenosti.

U pet pilot područja, saradnja između aktera u turizmu i upravljanju rizicima od katastrofa može se grupisati u tri glavna nivoa.

Prvi nivo **je operativna saradnja tokom vanrednih situacija**. Ovo je vidljivo u svim pilot područjima, iako sa različitim stepenom zrelosti. U Bergamu se

koordinacija aktivira u vezi sa velikim događajima, protokom posjetilaca i kritičnim situacijama povezanim sa vremenskim uslovima. U Maleviziju, lokalne vlasti i regionalna tijela koordiniraju tokom većih incidenata, uključujući evakuacije ili komunikaciju u hitnim slučajevima koji utiču na stanovnike i posjetioce. U Limasolu, operativna interakcija je vidljiva tokom događaja sa velikim uticajem, kada se turistička područja mogu uključiti u mjere evakuacije, zbrinjavanja ili obezbjeđivanja kontinuiteta aktivnosti. U ADESIMAN-u, na odgovor u vanrednim situacijama utiče raspršena ruralna struktura i uloga javne sigurnosti, vatrogasnih službi i lokalnih aktera. U Kotoru, operativna saradnja je strukturiranija i uključuje prethodno iskustvo sa vježbama koje uključuju zainteresovane strane u turizmu.

Drugi nivo je institucionalna ili regulatorna saradnja. Ovo je manje homogeno. Limasol pruža primjer formalnog interfejsa kroz licenciranje i zahtjeve za zaštitu od požara za turističke objekte, iako ovo još uvijek ne predstavlja sveobuhvatni model saradnje. Kotor pokazuje jaču institucionalnu vezu, jer turistički sektor doprinosi procjeni rizika od katastrofa i planiranju u zaštiti i spašavanju. U ADESIMAN-u, nad-opštinska upravljačka uloga ADESIMAN-a i Plan održivog turizma na destinaciji nude potencijalni institucionalni okvir, ali formalne veze sa civilnom zaštitom još uvijek treba razviti. U Bergamu i Maleviziju, institucionalna saradnja postoji uglavnom kroz opšti sistem civilne zaštite, a ne kroz mehanizme upravljanja specifične za turizam.

Treći nivo je preventivna saradnja, uključujući podizanje svijesti, obuku, zajedničko planiranje i vježbe. Ovo je područje gdje se pojavljuju glavni nedostaci. Kotor već ima iskustva u edukativnim radionicama, vježbama evakuacije i kampanjama za podizanje svijesti koje uključuju turističke aktere. Malevizi ima koristi od aktivnih volonterskih grupa i opštinskog planiranja civilne zaštite, ali veza s obukom u turizmu mogla bi se ojačati. Bergamo ima snažne institucionalne i resurse za obuku, ali preventivne mjere posebno usmjerene na turističke operatere još uvijek nisu sistematske. Limassol ima naprednu institucionalnu i akademsku stručnost u upravljanju rizicima od katastrofa, ali vježbe specifične za turizam i zajedničke procedure su i dalje

ograničene. ADESIMAN ima jasnu priliku da integrira prevenciju u rute, događaje, signalizaciju, komunikaciju s posjetiocima i usluge ruralnog turizma.

Problem koji se ponavlja u pilot područjima je fragmentacija turističkog sektora. Mali pružaoci smještaja, pansioni, noćenje s doručkom, kratkoročni najmovi, restorani, vodiči, operateri aktivnosti na otvorenom i porodična preduzeća često su teško dostupni putem standardnih institucionalnih kanala. Ovo je posebno relevantno u Bergamu, Kotoru, ADESIMAN-u i dijelovima Limassola i Malevizija. Ovi akteri direktno komuniciraju s posjetiocima i mogu biti prvi koji pružaju informacije ili podršku tokom vanredne situacije, ali nisu uvijek uključeni u formalne procese pripravnosti.

Još jedno važno pitanje tiče se **komunikacije**. DRM sistemi uglavnom imaju procedure za upozoravanje i informiranje javnosti, ali one nisu uvijek prilagođene potrebama turista. Posjetioci možda ne znaju lokalne rizike, brojeve za hitne slučajeve, rute za evakuaciju, upute specifične za jezik ili ulogu lokalnih vlasti. Turistički operateri mogu djelovati kao posrednici, ali im je potrebna jasna, jednostavna i pouzdana informacija od aktera civilne zaštite. To zahtijeva dogovorene komunikacione tokove, višejezične materijale, kontaktne imenike, sezonska upozorenja i praktične smjernice za operatere.

Analiza, takođe, pokazuje da turistička udruženja, tijela za upravljanje destinacijama, privredne komore, profesionalne mreže i pružaoci usluga stručnog obrazovanja mogu igrati važnu ulogu u povezivanju. Oni mogu pomoći u dosezanju različitih pružaoca usluga, promovisati mogućnosti obuke, podržati širenje informacija o rizicima i olakšati strukturirani dijalog s organima civilne zaštite. U toj perspektivi, upravljanje ne bi trebalo zavisiti samo o direktnim odnosima između državnih vlasti i pojedinačnih preduzeća, već bi trebalo koristiti posredničke organizacije kao multiplikatore.

Sveukupno, pet pilot područja potvrđuje da saradnja između aktera u turizmu i upravljanju rizicima od katastrofa već postoji, ali često ostaje neformalna, reaktivna ili ograničena na specifične situacije. Glavna potreba je prelazak na preventivniji i strukturiraniji model saradnje. To bi trebalo uključivati:

- jasno identifikovane kontaktne tačke,

- dijeljene procedure,
- redovne razmjene između aktera u turizmu i civilnoj zaštiti,
- praktična obuka i zajedničke vježbe,
- alati za komunikaciju rizika usmjereni na posjetioce.

Nalazi ovog poglavlja pružaju direktnu osnovu za sljedeći analitički korak izvještaja. Oni pokazuju da jačanje otpornosti turizma zahtijeva ne samo bolje vještine među pojedinačnim operaterima, već i poboljšane aranžmane upravljanja koji povezuju turizam, obuku, lokalne vlasti i aktere u upravljanju vanrednim situacijama prije nego što dođe do kriza.

8. Komparativna analiza rezultata Upitnika: potrebe, nedostaci i mogućnosti

Ovo poglavlje predstavlja glavne nalaze proizašle iz upitnika za zainteresovane strane koji su distribuirani u svim zemljama projekta u fazi prikupljanja podataka. Pruža komparativni pregled zajedničkih ranjivosti, ponavljajućih potreba i nedostataka u saradnji, potreba za obukom i prenosivih dobrih praksi na partnerskim teritorijama.

Svrha anketa bila je prikupljanje detaljnijih uvida od dvije glavne kategorije zainteresovanih strana na koje je projekat ciljao: aktera iz turističkog sektora i aktera iz oblasti civilne zaštite i upravljanja vanrednim situacijama. Pružaoci stručnog obrazovanja i osposobljavanja uključeni su kao dodatne zainteresovane strane sa dodatnom vrijednošću kako bi se obuhvatila njihova perspektiva, s obzirom na to da je jedan od glavnih ciljeva projekta RETES razvoj programa obuke koji ove institucije mogu sprovesti i integrisati. Upitnik je omogućio partnerima na projektu da analiziraju trenutno stanje mehanizama saradnje između ovih sektora, uključujući postojeće odnose, komunikacione prakse i lokalnu dinamiku koja utiče na saradnju u svakom ciljanom području.

Prikupljene informacije takođe doprinose procjeni ranjivosti projektnih područja na krize povezane s klimom i ekstremne vremenske događaje, s ciljem identifikovanja glavnih rizika koji utiču na turističke destinacije i potreba za pripravnošću turističkih operatera. U tom smislu, nalazi ankete pružaju bazu dokaza za definisanje budućih prioriteta obuke, modela saradnje i aktivnosti planiranja lokalnih akcija u okviru projekta RETES.

Pregled ispitanika

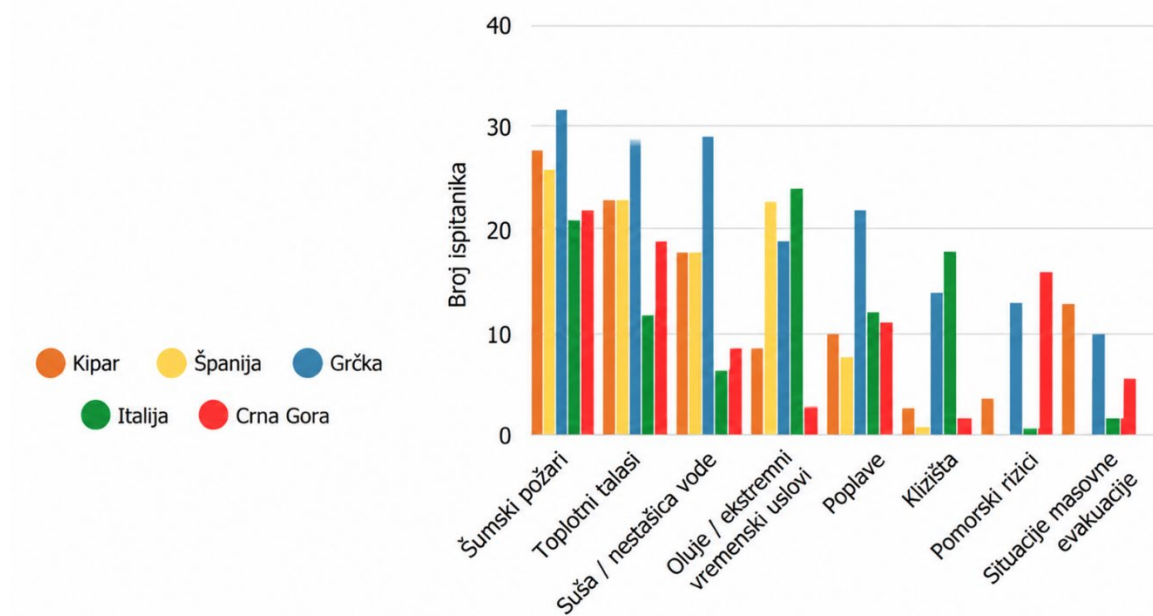
Partneri su primili **ukupno 161 odgovor** na ankete ispitanika, pri čemu je svaka partnerska zemlja primila približno 30 odgovora. Najveća grupa ispitanika došla je iz turističkog sektora, sa 77 učesnika koji su predstavljali hotele i odmarališta, druge pružaoce smještaja, turoperatore, turistička udruženja, menadžere destinacija i preduzeća za hranu i piće. Ostale relevantne kategorije uključivale su 29 ispitanika iz lokalnih, regionalnih i državnih vlasti, 12 ispitanika iz istraživačkih institucija i 13 ispitanika iz agencija civilne zaštite. Nekoliko ispitanika djeluje na više od jednog administrativnog nivoa, uključujući okružni, opštinski, regionalni i nacionalni nivo. Uzorak takođe uključuje učesnike s različitim nivoima profesionalnog iskustva, od mlađih profila s manje od pet godina iskustva do viših stručnjaka s više od deset godina iskustva.

Rezultati analize

Izloženost riziku i teritorijalna ranjivost

U prvom dijelu analize od ispitanika se tražilo da identifikuju vrste rizika od katastrofa uzrokovanih klimatskim promjenama koje trenutno utiču ili bi potencijalno mogle uticati na turističke destinacije u njihovom području. Tri najčešće prijavljena rizika među svim zemljama, s malim varijacijama u Italiji i Crnoj Gori, bili su **šumski požari, toplotni talasi i suša ili nestašica vode**, što jasno odražava sve veću izloženost mediteranskih turističkih destinacija opasnostima povezanim s klimom, posebno tokom ljetne sezone, kada se visoke temperature, protok posjetilaca i pritisak na lokalne resurse često preklapaju. Za italijanske ispitanike, ekstremni vremenski uslovi bili su najozbiljniji rizik, dok je za Crnu Goru treći najozbiljniji percipirani rizik bio morska opasnosti (npr. olujni udari, erozija, morske ingresije itd.).

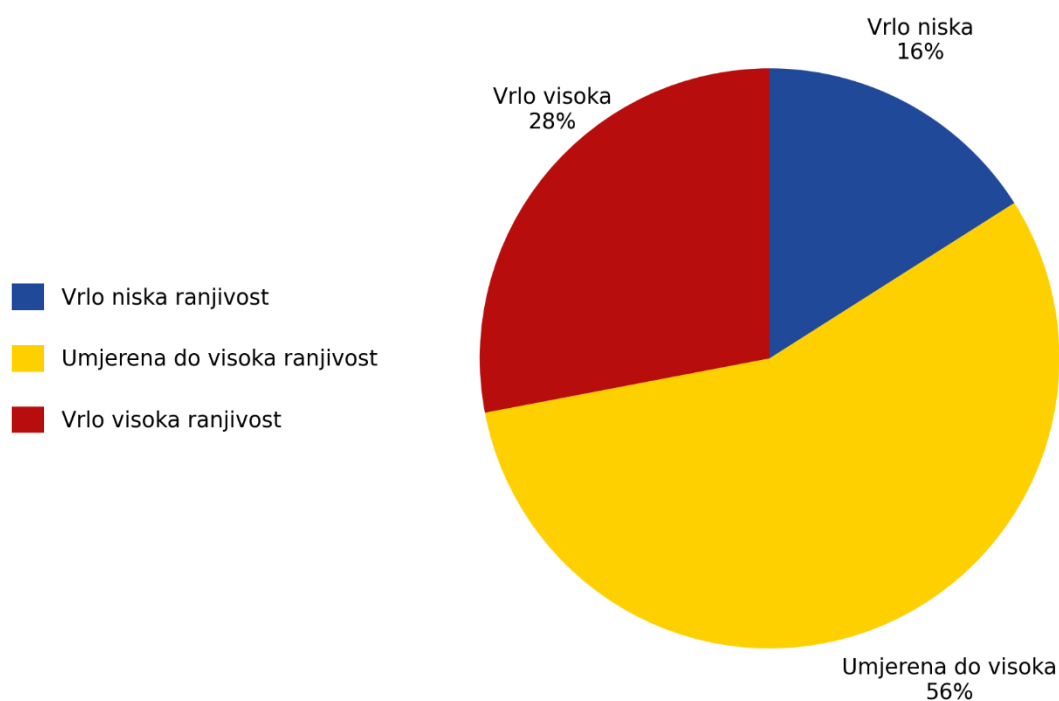
Najrelevantniji rizici od katastrofa, povećani klimatskim promjenama koje pogađaju svaku zemlju

Napomena: Prikazani podaci su sistematizovani odgovori, a ne pojedinačni ispitanici, zbog formata s višestrukim izborom

Većina ispitanika je takođe navela da **lokalne turističke destinacije pokazuju umjeren do vrlo visok nivo ranjivosti na vanredne situacije**. Ovaj nalaz sugerise da se turistička područja doživljavaju kao izložena ne samo zbog same prirode opasnosti, već i zbog karakteristika turističkog sektora, uključujući sezonalnost, koncentraciju posjetilaca, prisustvo ljudi koji nisu upoznati s teritorijom i potrebu zaštite i stanovnika i turista tokom kriza.

Kako biste procijenili ranjivost turističkih destinacija u vašoj regiji na vanredne situacije?

Učestalost i kvalitet mehanizama saradnje

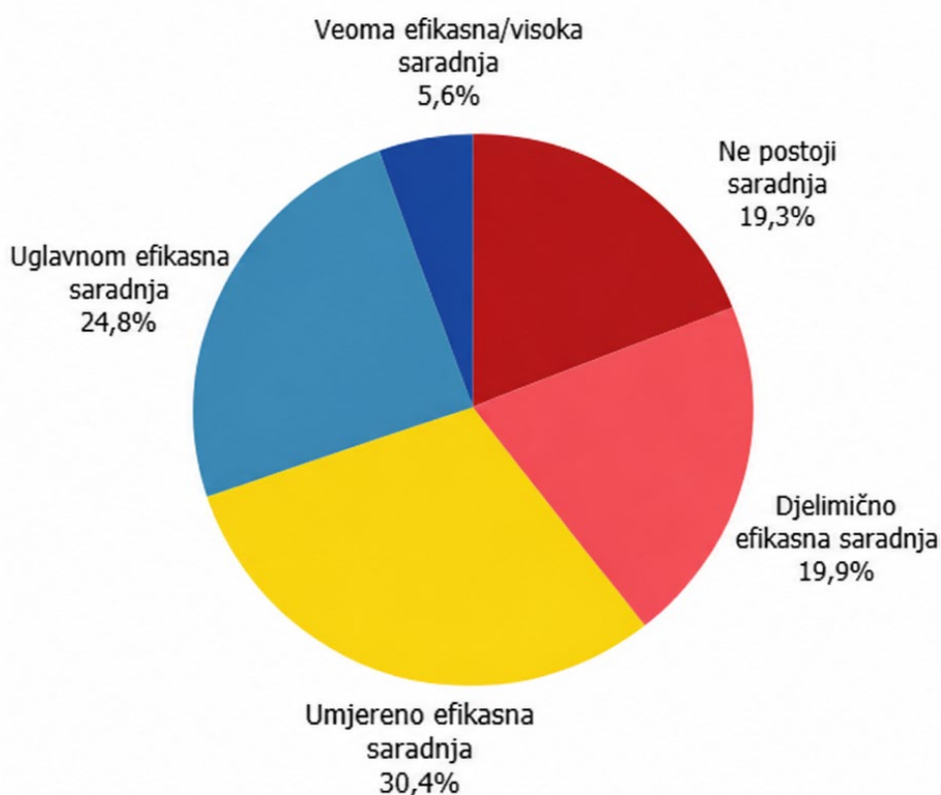
Drugi dio ankete fokusirao se na saradnju između organa civilne zaštite i zainteresovanih strana u turizmu, s posebnim osvrtom na učestalost i kvalitet postojećih mehanizama saradnje. **Većina ispitanika (59% - 95 ispitanika)** izjavila je da su **rijetko ili da nikada nisu bili uključeni u aktivnosti saradnje između dva sektora**, dok su zemlje s najvećom većinom ispitanika koji povremeno ili često učestvuju u aktivnostima saradnje Crna Gora i Kipar. Ovaj rezultat ukazuje na ponavljajući jaz između projektnih područja: saradnja postoji u nekim slučajevima, ali još uvijek nije sistematična, redovna ili u potpunosti ugrađena u lokalne prakse pripravnosti.

Među ispitanicima koji su učestvovali u aktivnostima saradnje, **najčešće prijavljene situacije bile su vježbe obuke i inicijative za razmjenu informacija**. Mnogi ispitanici su takode naveli učešće u aktivnostima reagovanja na hitne slučajeve/komunikacije u kriznim situacijama i planiranja

spremnosti/procjene rizika. Većina ovih aktivnosti odvijala se na lokalnom nivou, posebno u okviru opštinskih ili regionalnih okvira, što potvrđuje važnost koordinacije na lokalnom nivou, a istovremeno ukazuje na potrebu za jačom institucionalnom podrškom i konzistentnijim procedurama na svim nivoima upravljanja.

Kada je od ispitanika zatraženo da procijene **djelotvornost postojećih mehanizama saradnje, oko 60% (98) ispitanika ocijenilo ih je kao umjereno do vrlo učinkovite**. Odgovori pokazuju da učinkovita saradnja zavisi o nizu ključnih uslova: **strukturiranoj i kontinuiranoj komunikaciji, jasnim procedurama koordinacije i dobro definisanim ulogama i odgovornostima**. Osim toga, potreba za direktnim komunikacionim kanalima, zajedničkim protokolima, redovnom razmjenom informacija i pravovremenim donošenjem odluka pojavila se kao zajednički prioritet.

Djelotvornost postojećeg mehanizma saradnje (1-5 od niske do visoke)

Neki ispitanici su takođe pružili kvalitativne uvide o specifičnim vanrednim situacijama u kojima su mehanizmi saradnje efikasno upravljani, što uključuje pandemiju COVID-19, šumske požare, poplave, zemljotrese i vježbe i operacije evakuacije hotela/velikih turista. Dok su mnogi ispitanici izjavili da imaju malo ili nimalo ličnog iskustva, ili da nemaju sistematske ili organizovane mehanizme saradnje, oni sa iskustvom su naveli da **najznačajniji faktori koji su doprinijeli ovom uspjehu uključuju dobru komunikaciju i jasne uloge i dobro definirano vodstvo**, uz mehanizme za dijeljenje podataka i utvrđene planove za hitne slučajeve.

Koji bi bio idealan mehanizam saradnje između turističkih vlasti i vlasti civilne zaštite?

“

Italija: Obuka i vježbe imaju važnu ulogu, kao i tehnološke platforme za komunikaciju. Potrebno je uključivanje nadležnih organa na više nivoa, preispitivanje procedura i njihovo prilagođavanje (npr. zastarjelih planova za vanredne situacije) novim ekološkim i klimatskim uslovima, kao i politička volja da se obezbijede odgovarajuća finansijska sredstva.

“

Grčka: Važni su zajednički protokoli, razmjena podataka i redovne vježbe pripravnosti. Uopšteno, potrebni su saradnja bez birokratskih prepreka i brza reakcija kada je to potrebno.

“

Crna Gora: Stalna komunikacija - određivanje jedne kontakt osobe u kriznim situacijama i precizno definisan oblik saradnje u pogledu raspoloživih kapaciteta i usluga.

Μοžete li opisati neku vanrednu situaciju u vašem području u prošlosti u kojoj je saradnja između turističkih aktera i organa civilne zaštite dobro funkcionisala?

“ Crna Gora: Tokom požara 2017. godine turisti su evakuisani sa rta Veslo (poluostrvo Luštica). Lokalna samouprava sa svojim sekretarijatom, privatni izdavaoci smještaja i privatna turistička plovila bili su uključeni kako bi se obezbijedila bezbjedna evakuacija.

“ Kipar: Dobar primjer efikasne saradnje zabilježen je tokom velikog šumskog požara u Limasolu 2023. godine, kada je trebalo obezbijediti smještaj za strane vatrogasne ekipe. Uprkos visokoj turističkoj sezoni, turističke vlasti, hotelska udruženja i javne institucije sarađivali su kako bi obezbijedili smještaj i podržali odgovor na vanrednu situaciju.

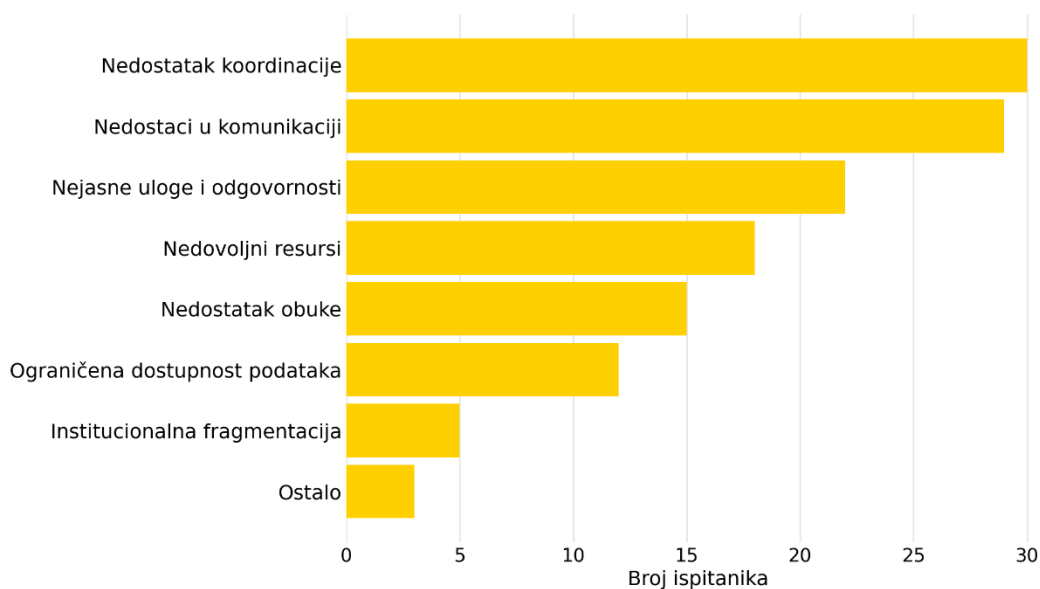
Faktori koji su doprinijeli uspješnoj saradnji

Napomena: Prikazani podaci su prikupljeni odgovori, a ne pojedinačni ispitanici, zbog formata s višestrukim izborom

S druge strane, otprilike petina ispitanika prijavila je neuspješna iskustva saradnje, dok mnogi drugi (~37% – 60 ispitanika) nisu bili sigurni da li se njihova iskustva mogu smatrati uspješnim ili ne. Glavne **slabosti** identifikovane u neuspješnim slučajevima odražavaju faktore povezane sa uspješnom saradnjom: **nedostatak koordinacije, komunikacioni nedostaci i nejasne uloge i odgovornosti**. Ispitanici su takođe naglasili da se reagovanje u hitnim slučajevima poboljšava kada se uloge, procedure, planovi evakuacije i sistemi upozorenja definišu unaprijed i redovno testiraju kroz zajedničke vježbe. Pravovremena razmjena informacija, međusobno povjerenje, liderstvo, adekvatni resursi i zajednička posvećenost svih aktera takođe su smatrani bitnim.

Faktori koji su doprinijeli neuspješnoj saradnji

Napomena: Prikazani podaci su sistematizovani odgovori, a ne pojedinačni ispitanici, zbog formata s višestrukim izborom

Koje su lekcije naučene iz ovih [neuspješnih] iskustava?

“

Grčka: Dobra komunikacija, u kombinaciji sa koordinacijom i obukom, daje rezultate.

“

Crna Gora: Turistički radnici i pružaoci usluga smještaja trebalo bi da prođu obuku iz zaštite i spašavanja i upravljanja rizikom od katastrofa, uključujući osnovnu obuku iz gašenja požara i prve pomoći, kako bi bili bolje pripremljeni za vanredne situacije.

“

Italija: Važnost saradnje sa organima civilne zaštite, posebno radi obezbjeđivanja podrške tokom događaja otvorenih za širu javnost.

“

Španija: Dobra koordinacija aktera je od suštinskog značaja, kao i jasna procjena rizika i poznavanje načina njihovog rješavanja ukoliko se ostvare, uz proaktivan pristup.

Ovi nalazi ističu jasnu potrebu za saradnjom na svim projektnim teritorijama. Iako postoje neki pozitivni primjeri, **saradnja između aktera u turizmu i civilnoj zaštiti ostaje uglavnom povremena i zavisi od specifičnih okolnosti**. Potreban je strukturiraniji model, zasnovan na stalnim komunikacionim kanalima, zajedničkom planiranju, jasnim odgovornostima i redovnim zajedničkim aktivnostima pripravnosti.

Relevantni akteri i dobre prakse

Uspješna saradnja između organa civilne zaštite i turističkih operatera zavisi od aktivnog učešća širokog spektra relevantnih aktera. Pored organa civilne zaštite, ispitanici su naveli **hitne službe i medije, kao bitne zainteresovane strane potrebne za efikasne modele saradnje**. Opštine, regionalne vlasti i odsjeci za saobraćaj takođe su smatrani veoma relevantnim, što odražava potrebu za saradnjom između administrativnih, operativnih i komunikacionih funkcija, dok su turističke zajednice/organizacije za upravljanje destinacijama, udruženja hotela, turoperatora, mreže privatnog sektora i pružaoci tehnoloških usluga smatrani značajno relevantnim.

S druge strane, nevladine organizacije, volonterske organizacije i trgovinska udruženja dobili su relativno niže ocjene relevantnosti, iako su mnogi ispitanici njihov doprinos i dalje smatrali važnim. To ukazuje na to da mehanizmi saradnje ne bi trebali biti ograničeni na formalne javne institucije, već bi trebali uključivati i širu mrežu aktera sposobnih da podrže spremnost, komunikaciju, logistiku i odgovor.

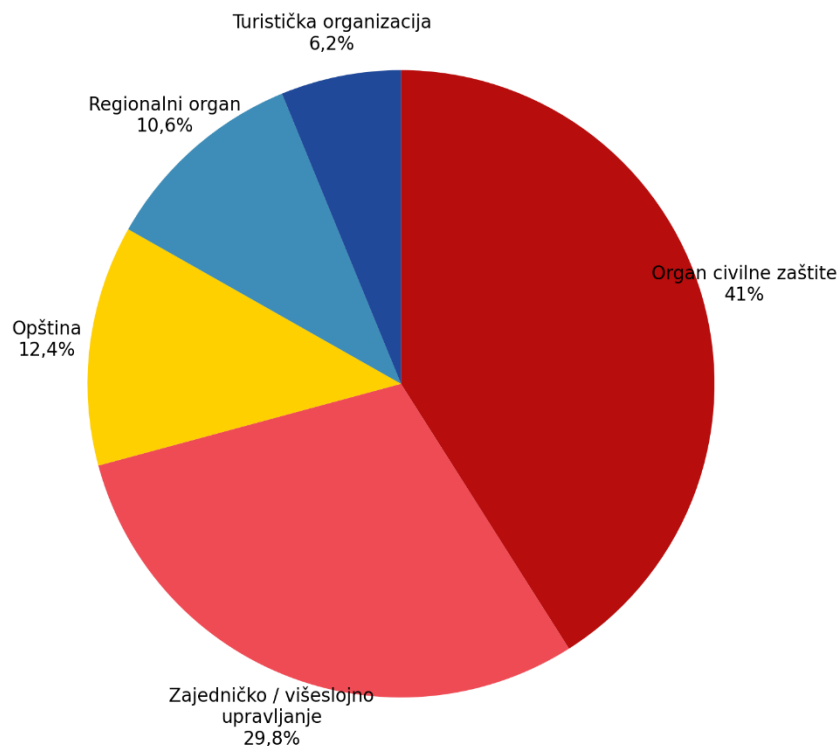
Relevantnost aktera koji bi trebali biti uključeni u saradnju između civilne zaštite i turističkih operatera

Actors	CY	ES	GR	IT	ME	Total
Civil protection authorities	Essential	Essential	Essential	Essential	Essential	Essential
Emergency services	Essential	Essential	Essential	Essential	Essential	Essential
Media	Essential	Essential/important	Essential	Essential	Essential/important	Essential
Municipalities	Essential/important	Essential	Essential	Essential	Essential/important	Mostly essential
Regional authorities	Essential/important	Essential	Essential	Essential/important	Important	Mostly essential
Transport authorities	Essential/important	Important/essential	Essential/important	Important	Important/essential	Mostly essential
Tourism boards / DMOs	Essential/important	Essential/optional/important	Essential/important	Optional/essential/important	Important	Important
Hotel associations	Essential/important	Important/optional	Essential/important	Essential	Important/optional	Important
Tour operators	Important/essential	Optional	Important/essential	Important/optional	Important/optional	Important
Private sector networks	Important	Important	Important/essential	Important/optional	Important/optional	Important
Technology providers	Important/essential	Important/optional	Essential/important	Important	Important/optional	Important
NGOs / volunteer organisations	Essential/important/optional	Important/optional	Essential/important	Essential/optional/important	Important	Mostly important
Trade associations	Important/optional	Important/optional	Important/optional	Essential/important	Important/optional	Mostly important or optional

Napomena: Skala boja predstavlja stepen važnosti. Tamnija crvena je bitnija, svjetlija crvena je opcionalnija. Ljubičasta predstavlja temu bez jasne većine među ispitanicima.

Što se tiče upravljanja, **41% (66) ispitanika** (najjača podrška na Kipru i u Grčkoj) **smatralo je da su organi civilne zaštite najprikladniji vodeći akter** za mehanizme saradnje; istovremeno, **skoro trećina ispitanika podržala je zajednički ili višenivojski pristup upravljanja**, što je bilo snažno istaknuto među italijanskim i crnogorskim zainteresovanim stranama. To ukazuje na to da, iako se od organa civilne zaštite očekuje da pruže tehničko i operativno vodstvo, efikasna saradnja takođe, zahtijeva zajedničku odgovornost i aktivno učešće turističkih zainteresovanih strana i lokalnih institucija.

Koji entitet bi trebao preuzeti vodeću ulogu u modelu saradnje između organa civilne zaštite i turističkih operatera?

Na pitanje o **postojećim dobrim praksama, većina ispitanika je izjavila da nije upoznata ni sa kakvim strukturiranim primjerima**. Među ograničenim brojem navedenih primjera, najčešće spominjane prakse uključivale su mjere prevencije požara, planove evakuacije za različite scenarije vanrednih situacija, mreže saradnje, politike, aktivnosti obuke, namjenske timove za odgovor i spasilačke operacije. **Elementi koji su ove prakse učinili uspješnim bili su:**

- ⦿ zajedničko planiranje za vanredne situacije;
- ⦿ sistemi ranog upozorenja; i
- ⦿ redovne zajedničke vježbe i programi obuke.

Opis dobrih praksi

“

Italija: Imam iskustvo aktivne saradnje u provinciji Vreze, jer naša organizacija za obuku aktivno sarađuje sa lokalnim organima civilne zaštite na ovom području i učestvovala je u nekoliko posebnih inicijativa za podizanje svijesti.

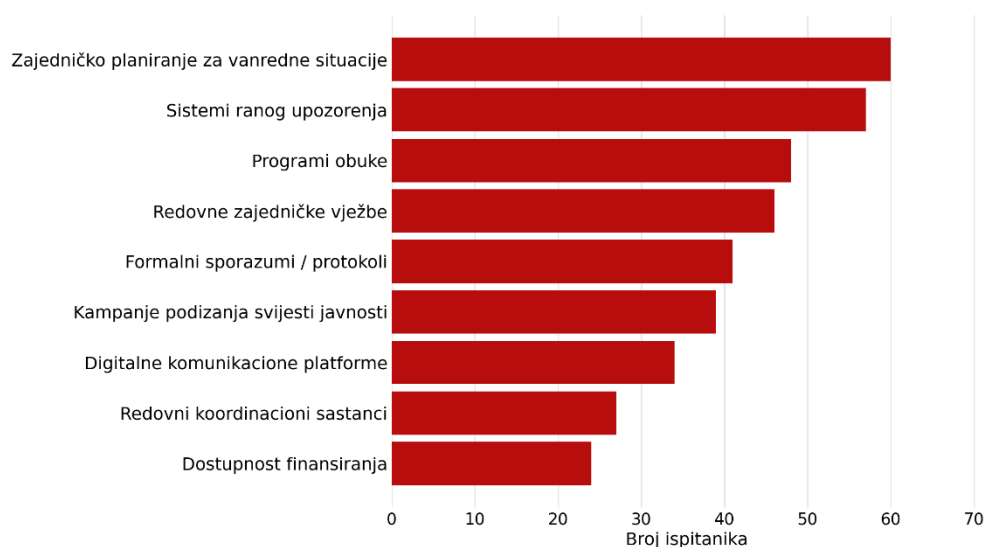
“

Crna Gora: Luka Kotor je prepoznata kao primjer dobre prakse, sa vježbama zaposlenih svaka tri mjeseca i organizovanjem sertifikovanih programa obuke.

“

Grčka: Interesovanje rukovodilaca i vlasnika preduzeća. Uvođenjem zakona koji bi zahtijevao saradnju u svrhu obuke za sve usluge koje podliježu sertifikaciji civilne zaštite, bez koje ne bi bilo moguće dobiti poslovnu dozvolu. Ako preduzeće zaposlenima ne obezbijedi najmanje dvije obuke godišnje, dozvola za rad bi bila oduzeta.

Elementi uspjeha koji doprinose dobrim praksama

Napomena: Prikazani podaci su sistematizovani odgovori, a ne pojedinačni ispitanici, zbog formata s višestrukim izborom

Podaci iz ankete pokazuju da prenosive **dobre prakse postoje na partnerskim teritorijama, ali još uvijek nisu široko poznate, formalizirane ili diseminirane.** To predstavlja i prazninu i priliku za projekat. RETES može doprinijeti identificiranjem, sistematizacijom i prilagođavanjem postojećih praksi u praktične modele koji se mogu prenositi na druge teritorije, uzimajući u obzir specifične strukture upravljanja i profile rizika svakog lokalnog konteksta.

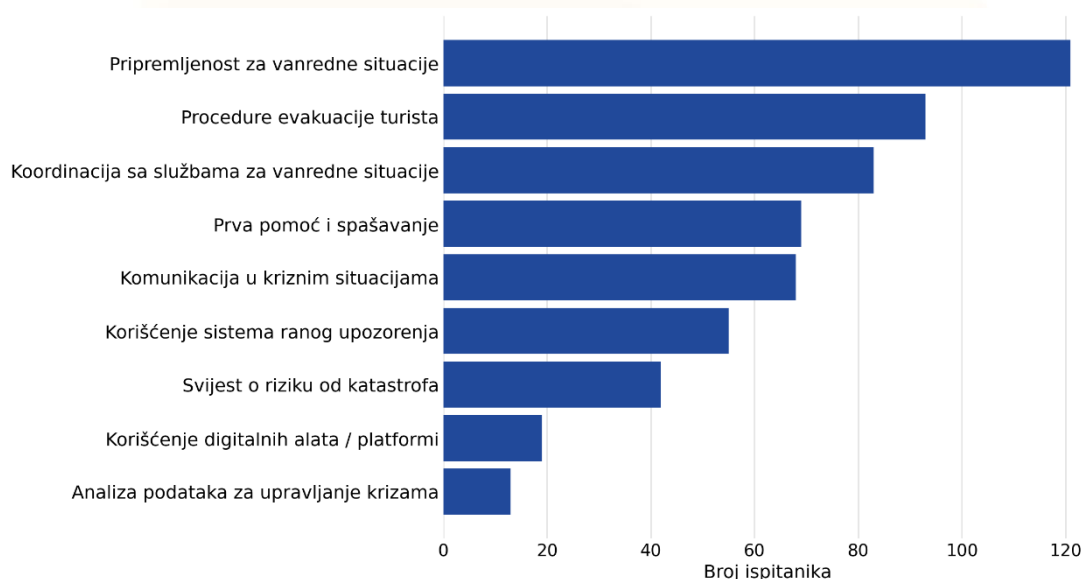
Programi obuke i vježbe za osoblje civilne zaštite i turizma

Sljedeći dio ankete fokusirao se na obuku i vježbe koje su organizacije sprovele kako bi pripremile osoblje za vanredne situacije u turističkim destinacijama. Rezultati pokazuju da **gotovo polovina ispitanika nije znala da li turistički subjekti prolaze obuku za spremnost na vanredne situacije** ili koliko često se takva obuka održava. Oko 18% (30 ispitanika) smatra da turističke organizacije prolaze barem povremenu obuku, dok je 30% (48 ispitanika) navelo da je obuka rijetka ili je uopšte nema.

Uprkos tome, ispitanici su naveli da su **pripravnost za vanredne situacije, procedure evakuacije turista i koordinacija sa hitnim službama najkorisnije**

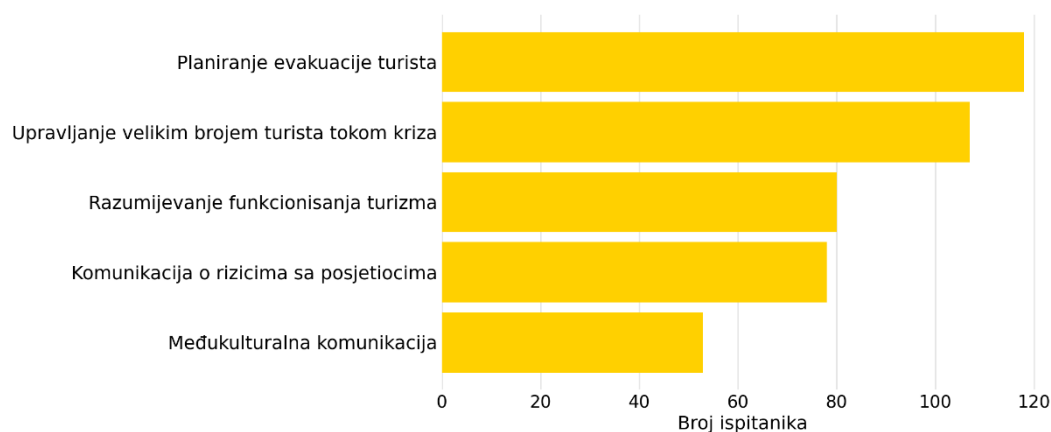
teme obuke za turističke aktere. Komunikacija u kriznim situacijama, prva pomoć i procedure spašavanja, te korištenje ili implementacija sistema ranog upozoravanja takođe su smatrani vrlo relevantnim. **Za osoblje civilne zaštite, ispitanici su smatrali planiranje evakuacije u turizmu i upravljanje velikim brojem turista tokom kriza najvažnijim potrebama za obukom** prilikom rada u turističkim područjima. Druge važne teme uključivale su razumijevanje turističkih operacija i efikasno komuniciranje rizika posjetiocima, pokazujući potrebu za holističkom sviješću o specifičnoj dinamici turističkih destinacija, uključujući ponašanje posjetilaca, smještajne strukture, sezonske vrhunce i komunikacione izazove sa nerezidentnim stanovništvom.

Najkorisnije obuke za turističke aktere

Napomena: Prikazani podaci su sistematizovani odgovori, a ne pojedinačni ispitanici, zbog formata s višestrukim izborom

Najkorisnije obuke za osoblje civilne zaštite koje radi sa zainteresovanim stranama u turizmu

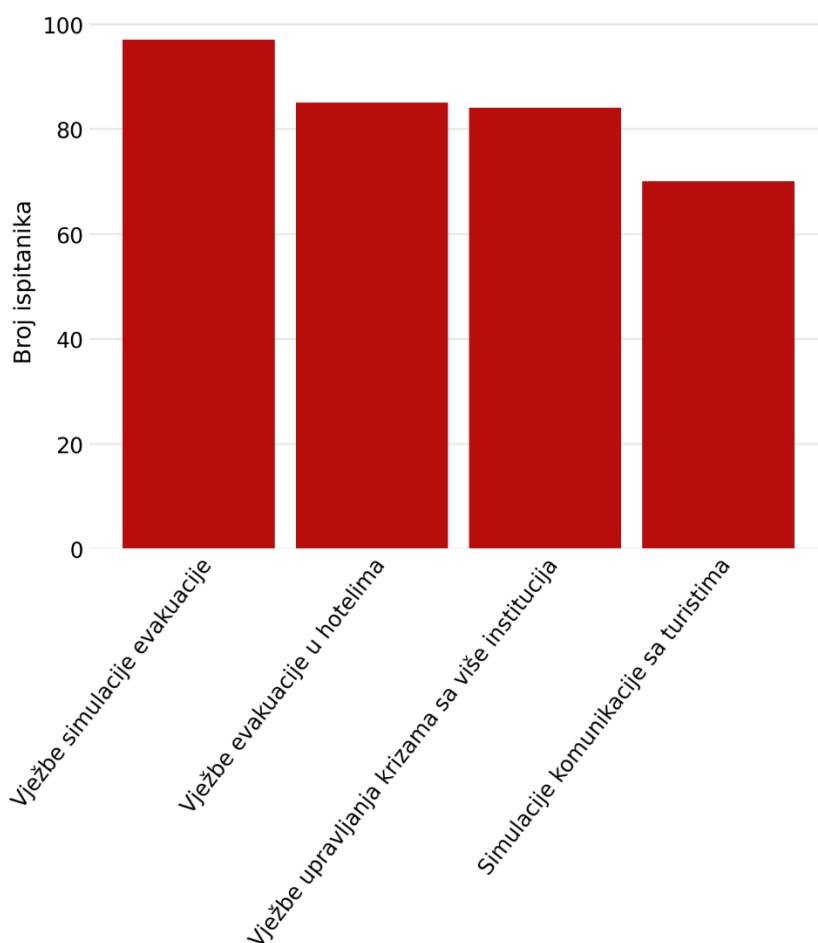

Napomena: Prikazani podaci su sistematizovani odgovori, a ne pojedinačni ispitanici, zbog formata s višestrukim izborom

Uprkos prepoznatom značaju obuke, **velika većina (87% - 140) ispitanika izjavila je da nisu učestvovali u vježbama za hitne slučajeve koje su uključivale turističke aktere.** Među nekolicinom onih koji su učestvovali, najčešći primjeri bile su simulacije na terenu i vježbe evakuacije, koje su takođe, smatrane najkorisnijim vježbama za organizovanje u turističkim destinacijama, posebno u hotelima, zajedno s vježbama upravljanja krizama s više agencija.

Vježbe koje bi trebalo organizovati u turističkim destinacijama

Napomena: Prikazani podaci su sistematizovani odgovori, a ne pojedinačni ispitanici, zbog formata s višestrukim izborom

Ovi nalazi pokazuju jasan nedostatak obuke u turističkom sektoru i priliku za jačanje međusobnog razumijevanja i poboljšanje koordinacije s organima civilne zaštite. Turističkim djelatnicima potrebne su praktične vještine u pripremi, evakuaciji, komunikaciji i prvom odgovoru, što su vještine koje su već neophodne za osoblje civilne zaštite i mogle bi se prenijeti kroz zajedničke vježbe, vježbe evakuacije i scenarije s više agencija, gdje će turistički operateri takođe imati priliku podijeliti dinamiku turističkog sektora s organima civilne zaštite.

Okviri i kompetencije potrebne za uspješne mehanizme saradnje

Posljednji dio ankete bavio se okvirima i vještinama potrebnim za uspostavljanje uspješnih mehanizama saradnje između turističkih operatera i organa civilne zaštite. Ispitanici su **kao najvažnije mjere naveli kvalitetne okvire upravljanja, efikasne komunikacione sisteme i zajedničku obuku**. Mehanizmi za razmjenu podataka i namjensko finansiranje takođe su smatrani veoma važnim, što potvrđuje da saradnja zahtijeva i organizacione strukture i praktične resurse.

Najvažnije mjere potrebne za poboljšanje saradnje između turističkog sektora i civilne zaštite

Measures	CY	ES	GR	IT	ME	Total
Communication systems	Essential	Essential	Essential	Essential	Essential/important	Essential
Governance framework	Essential	Essential/important	Essential/important	Important/essential	Essential/important	Mostly essential
Joint training	Essential/important	Essential	Essential	Important	Essential/important	Mostly essential
Data sharing	Important/essential	Essential/important	Important/essential	Important	Important/essential	Mostly essential
Funding mechanisms	Essential/important	Essential/important	Essential/important	Important	Important/essential	Mostly essential

Napomena: Skala boja predstavlja stepen važnosti. Tamnija crvena je bitnija, svjetlija crvena je opcionalnija.

Što se tiče **kompetencija potrebnih turističkim operaterima**, ispitanici su istakli **komunikacione, koordinacione i vještine donošenja odluka pod pritiskom kao najvažnije**. Sposobnosti pružanja praktičnih odgovora u vanrednim situacijama i korićenja odgovarajuće tehnologije, takođe su snažno naglašene. Međukulturna komunikacija i svijest o riziku smatrane su relevantnim, posebno u turističkim kontekstima gdje operateri mogu morati komunicirati s posjetiocima iz različitih zemalja i porijekla. Liderstvo se uopšte smatralo važnim, iako ne uvijek bitnim, što sugerise da **ispitanici stavljaju veći naglasak na operativnu spremnost i kapacitet koordinacije**.

Najvažnije vještine potrebne za osiguranje uspješnog modela saradnje između turističkih operatera i civilne zaštite u suočavanju s vanrednim situacijama

Skills	CY	ES	GR	IT	ME	Total
Communication	Essential	Essential	Essential	Essential	Important	Essential
Coordination	Essential	Essential	Essential	Essential	Essential	Essential
Decision-making under pressure	Essential	Essential/important	Essential	Essential	Important/essential	Essential
Use of technology	Essential	Essential	Essential	Important/essential	Important	Mostly essential
Practical response skills	Important/essential	Essential	Essential/important	Essential/important	Essential	Mostly essential
Risk awareness	Important/essential	Essential/important	Important/essential	Essential	Essential/important	Mostly essential
Cross-cultural communication	Essential/important	Essential/important/optional	Essential/important	Important/essential	Important	Mostly essential
Leadership	Essential	Important	Essential/important	Important	Important	Important

Napomena: Skala boja predstavlja stepen važnosti. Tamnija crvena je bitnija, svjetlija crvena je opcionalnija. Ljubičasta predstavlja temu bez jasne većine među ispitanicima.

Ovi nalazi potvrđuju da razvoj mehanizama saradnje ne bi trebao biti ograničen samo na protokole ili institucionalne sporazume. Trebao bi uključivati i razvoj praktičnih kompetencija među ljudima koji će morati djelovati u vanrednim situacijama. To uključuje turističko osoblje, pružatelje smještaja, menadžere destinacija, osoblje civilne zaštite i druge lokalne aktere uključene u odgovor na krizne situacije.

9. Uvidi iz lokalnih radionica s ključnim zainteresovanim stranama

Lokalne radionice organizirane u pet pilot područja RETES-a pružile su važan kvalitativni doprinos analizi lokalnog turizma i ekosistema upravljanja rizikom od katastrofa. Okupile su turističke operatore, aktere civilne zaštite i upravljanja vanrednim situacijama, lokalne vlasti, pružaoce obuke, turistička udruženja, razvojne agencije i druge relevantne zainteresovane strane.

Radionice su osmišljene kako bi se potvrdili i dopunili nalazi proizašli iz lokalnih mapiranja i upitnika. Njihova glavna svrha bila je prikupljanje **direktnih uvida zainteresovanih strana o postojećim praksama saradnje, preprekama saradnji, potrebama za pripravnosti, prioritetima obuke** i mogućim modelima za **poboljšanje koordinacije između turističkog sektora i aktera u upravljanju rizicima od katastrofa**.

Iako je svaka radionica odražavala specifične karakteristike lokalnog konteksta, **pojavilo se nekoliko zajedničkih poruka u svih pet zemalja**. Zainteresovane strane su uglavnom potvrdile da saradnja između aktera u turizmu i civilnoj zaštiti postoji, ali je često neformalna, nedovoljno koordinisana ili se aktivira uglavnom tokom vanrednih situacija. Prevencija, pripravnost, zajedničko planiranje i obuka su manje strukturirani i zahtijevaju dalji razvoj.

Pilot područje	Glavni uvidi zainteresovanih strana	Glavne implikacije za RETES
ADESIMAN, Španija	Zainteresovane strane su istakle ruralnu i raspršenu prirodu teritorije, ograničene lokalne kapacitete za odgovor u nekim opštinama, nedostatak zajedničkih protokola i važnost	RETES bi trebao podržavati jednostavne, praktične i lokalno prilagođene alate, uključujući lance kontakta, osnovne protokole, informativne listove za posjetioce, scenarije rizika u

Pilot područje	Glavni uvidi zainteresovanih strana	Glavne implikacije za RETES
	turističkih operatera kao prvih referentnih tačaka za posjetioce. Posebna pažnja posvećena je smještaju na selu, kulturnim mjestima, rutama, događajima i područjima sa slabom pokrivenošću mobilnom mrežom.	ruralnim područjima i kratke module obuke za male turističke operatere i lokalne aktere.
Bergamo, Italija	Zainteresovane strane potvrdile su složenost teritorije Bergama, rastući značaj smještaja izvan hotela i nedostatak zajedničkih procedura između turističkih operatera i civilne zaštite. Takođe su naglasile potrebu za jasnim, kratkim i digitalnim alatima za obuku, s obzirom na ograničeno vrijeme koje je na raspolaganju turističkim stručnjacima.	RETES bi trebao dati prioritet mikro-učenju, praktičnom vođenju i komunikacionim alatima koji mogu doprijeti i do strukturiranih operatera i do brojnih malih pružaoca usluga i smještaja. Lokalne institucije, VisitBergamo i poslovna udruženja mogu djelovati kao multiplikatori.
Malevizi, Grčka	Radionica je potvrdila da akteri u turizmu i civilnoj zaštiti imaju ograničeno prethodno iskustvo u sistematskoj saradnji. Postojeće veze sa Vatrogasnom službom i nekim udruženjima hotela pružaju osnovu, ali redovne vježbe, ažurirani planovi i zajednička obuka ostaju ograničeni. Učesnici su naglasili potrebu za protokolima, vodećim koordinacionim tijelom, terenskim vježbama i planovima specifičnim za turizam.	RETES bi trebao podržati stvaranje strukturiranijeg modela saradnje koji uključuje opštine, regiju, vatrogasnu službu, civilnu zaštitu, turističke operatere i volonterske grupe, s posebnom pažnjom na obalna turistička područja i sezonski pritisak posjetilaca.
Okrug Limassol, Kipar	Zainteresovane strane su identifikovale ograničenu sistematsku saradnju između aktera civilne zaštite i turizma, uprkos nedavnim vanrednim	RETES bi trebao podržati lokalno usmjeren pilot model koji povezuje civilnu zaštitu, lidere zajednice, turistička preduzeća, volonterske organizacije i

Pilot područje	Glavni uvidi zainteresovanih strana	Glavne implikacije za RETES
	situacijama poput šumskih požara i ekstremnih vremenskih događaja na obali. Radionica je predložila fokusiranje budućih akcija na planinsko područje okruga Limassol, koje je veoma ranjivo na klimatske rizike i prijemčivo za pilot model saradnje.	razvojne agencije. Planinsko područje može poslužiti kao poligon za obuku, podizanje svijesti i vježbe zasnovane na scenarijima.
Kotor, Crna Gora	Kotor je pokazao najnaprednije prakse saradnje među pilot područjima, uključujući postojeće veze između spasilačkih službi, Luke Kotor, turističkih aktera i lokalnih vlasti. Učesnici su se osvrnuli na prethodne vježbe i stvarna iskustva u vanrednim situacijama. Međutim, takođe su primijetili nedostatke u svijesti turističkog sektora, uključenosti hotela i pružalaca privatnog smještaja, praktičnoj primjeni planova i zakonskim okvirima na nacionalnom nivou.	RETES se može nadovezati na Kotor kao primjer dobre prakse za ostala pilot područja. Buduće akcije trebale bi dodatno uključiti hotele, pružaoce privatnog smještaja, aktere nautičkog turizma, turistička udruženja i obrazovne institucije u zajedničku spremnost i vježbe.

Postojeće prakse saradnje

Radionice su potvrdile da neki oblici saradnje između turizma i aktera u upravljanju rizicima od katastrofa već postoje u svim pilot područjima, ali s različitim nivoima zrelosti.

U **Kotoru** je saradnja naprednija i uključuje praktične veze između Službe zaštite i spašavanja, Luke Kotor, Turističke organizacije, Crvenog krsta, dobrovoljnih vatrogasnih društava i nacionalnih vlasti. Zajedničke vježbe,

procedure za hitne slučajeve u luci i prethodna iskustva evakuacije pružaju važnu operativnu osnovu.

U **Bergamu**, saradnja postoji uglavnom kroz strukturirani sistem civilne zaštite i kroz uključivanje pokrajinskih vlasti, lokalnih institucija i turističkih organizacija. Međutim, veza s turističkim operaterima još uvijek nije sistematična, posebno kada su u pitanju mali i vanhotelski pružaoci smještaja, i javlja se samo prilikom organizacije većih zabavnih događaja.

U **Maleviziju** je saradnja vidljiva u specifičnim slučajevima, posebno između hotela, vatrogasne službe, volontera i udruženja hotela. Ipak, učesnici su istakli da ove inicijative uveliko zavise od individualne motivacije i još uvijek nisu dio stabilnog, univerzalnog modela.

U **Limasolu** se saradnja između aktera u turizmu i civilnoj zaštiti uglavnom aktivira tokom vanrednih situacija. Zainteresovane strane su istakle nedostatak strukturiranih mehanizama prevencije i pripravnosti koji uključuju turističke operatere, uprkos prisustvu snažne institucionalne i tehničke ekspertize u civilnoj zaštiti.

U **ADESIMAN-u**, saradnja je snažno pod uticajem ruralnog karaktera teritorije. Neformalni odnosi, lokalno znanje i blizina među akterima su važne prednosti, ali još uvijek nisu podržani zajedničkom strukturom, zajedničkim protokolima ili stabilnim komunikacionim kanalima.

Glavni identifikovani izazovi i nedostaci

Prvi ponavljajući nedostatak odnosi se na **nedostatak zajedničkih protokola**. U nekoliko pilot područja, turistički operateri nemaju jednostavne i jasno definirane procedure koje treba slijediti u slučaju požara, poplave, toplotnog talasa, evakuacije, prekida komunikacije ili drugih vanrednih situacija. Tamo gdje planovi postoje, oni su često formalni dokumenti koji se redovno ne ažuriraju, ne testiraju ili s kojima osoblje nije upoznato.

Drugi veliki izazov je **nedostatak stabilnih komunikacionih kanala**. Zainteresovane strane su više puta naglasile potrebu za direktnim, pouzdanim i službenim protokom informacija između aktera civilne zaštite, lokalnih vlasti i turističkih operatera. Ovo je posebno važno tokom prvih minuta vanredne situacije, kada neizvjesnost i kontradiktorne informacije mogu stvoriti zbunjenost među operaterima i posjetiocima.

Treći problem je **raznolika struktura-usitnjenost turističkog sektora**. Mali pružaoci smještaja, pansioni s doručkom, kratkoročni najmovi, porodična preduzeća, restorani, vodiči, upravnici kulturnih mjesta i operateri turizma na otvorenom često su teško dostupni putem formalnih institucionalnih kanala. Međutim, ovi akteri su često prve osobe s kojima se posjetioci kontaktiraju u slučaju nužde.

Četvrti nedostatak se odnosi na **ograničenu kulturu obuke i pripravnosti**. Učesnici nekoliko radionica su naglasili da turistički operateri često imaju malo vremena za obuku i da pripravnost za vanredne situacije možda ne doživljavaju kao dio svojih redovnih profesionalnih odgovornosti. U nekim slučajevima, poštovanje zakonskih zahtjeva se tretira kao formalna obaveza, a ne kao stvarni proces pripravnosti.

Peti izazov odnosi se na **ograničene praktične vježbe i simulacije**. Zainteresovane strane u ADESIMAN-u, Maleviziju, Kotoru i Limasolu naglasile su važnost vježbi, simulacija i realnih scenarija. Napomenule su da teorijsko znanje nije dovoljno ako uloge, tokovi komunikacije, procedure evakuacije i mehanizmi koordinacije nikada nisu testirani.

Potrebe za efikasnim modelom saradnje

Radionice su pružile jasne indikacije o elementima koji bi trebali biti uključeni u funkcionalan model saradnje između aktera u turizmu i upravljanju rizicima od katastrofa.

Prvo, potrebno je **jasno liderstvo i definisane uloge**. Tokom vanrednih situacija, operativno liderstvo treba ostati u rukama nadležnih organa, kao što su civilna zaštita, vatrogasne službe ili strukture za zaštitu i spašavanje. Istovremeno, zainteresovane strane u turizmu trebaju biti uključene u pripravnost, planiranje i komunikaciju prije nego što dođe do vanrednih situacija.

Drugo, postoji potreba za **lokalnim koordinacionim strukturama**. U zavisnosti od teritorijalnog konteksta, one mogu imati oblik opštinskih odbora, regionalnih okruglih stolova, lokalnih platformi za smanjenje rizika od katastrofa, radnih grupa za turizam i civilnu zaštitu ili koordinacionih tijela koja vode opštine, regije, organi civilne zaštite ili udruženja zajednica.

Treće, zainteresovane strane su pozvale na **jednostavne i praktične protokole**. Oni bi trebali biti kratki, lako razumljivi i prilagođeni lokalnim rizicima. Trebali bi obuhvatati pitanja kao što su koga kontaktirati, koje informacije pružiti, kako informisati posjetioce, kako se pripremiti za evakuaciju ili ostanak u skloništu i kako podržati ranjive posjetioce.

Četvrto, model saradnje treba da uključuje **ažurirane kontaktne imenike i komunikacione lance**. Oni bi trebali da povežu lokalne vlasti, hitne službe, turističke operatere, pružaoce smještaja, kulturne lokalitete, aktere u transportu, volontere i relevantna udruženja.

Peto, model bi trebao uključivati **zajedničku obuku i vježbe**. Učesnici su predložili redovne sastanke, sesije za podizanje svijesti, praktične vježbe, štabne vježbe (TTX) i aktivnosti učenja zasnovane na scenarijima koje uključuju i aktere u turizmu i u upravljanju vanrednim situacijama.

Prioriteti obuke koji su proizašli iz radionica

Radionice su potvrdile da **obuka treba biti kratka, pristupačna, realistična i prilagodljiva specifičnostima svake destinacije**.

Glavni prioriteti obuke utvrđeni u pet pilot područja uključuju:

Prostor za obuku	Ključni sadržaj
Lokalna svijest o riziku	Glavne opasnosti koje utiču na destinaciju, sezonski rizici, ranjive lokacije, percepcija rizika među posjetiocima.
Pripremljenost za vanredne situacije	Osnovne procedure prije, tokom i nakon vanredne situacije, kontrolne liste za pripravnost, uloge i odgovornosti osoblja.
Komunikacija s posjetiocima	Jasne poruke, višejezična komunikacija, smireno ponašanje, korištenje službenih informacija, upravljanje glasinama.
Evakuacija i ostanak u skloništu	Sigurne rute, mjesta sastanka, broj posjetilaca, podrška ranjivim grupama, koordinacija s vlastima.
Prvi odgovor i samozaštita	Osnovna zaštita od požara, prva pomoć, mjere samozaštite, sigurno ponašanje tokom poplava, požara, toplotnih talasa ili zemljotresa.
Koordinacija sa hitnim službama	Kome se obratiti, kako prijaviti informacije, kako slijediti upute, kako ne ometati profesionalni odgovor.
Interkulturalno upravljanje i upravljanje ranjivim grupama	Komunikacija sa stranim posjetiocima, starijim osobama, djecom, osobama s invaliditetom i posjetiocima koji nisu upoznati s područjem.
Praksa zasnovana na scenarijima	Štabne vježbe, realistične simulacije, lokalne studije slučaja i scenariji hitnih slučajeva u prvih 60 minuta.

Zainteresovane strane u svim oblastima podržale su ideju da obuka ne bi trebala biti pretjerano teorijska. Trebala bi se zasnivati na praktičnim slučajevima i realnim lokalnim situacijama, kao što su šumski požar koji se približava obalnom ili ruralnom turističkom području, toplotni talas koji utiče na posjetioce na otvorenom, oluja tokom kulturnog događaja, zemljotres u kulturnoj destinaciji ili zatvaranje puta koje utiče na pristup smještaju i atrakcijama.

10. Integrisani nalazi iz upitnika i lokalnih radionica

Rezultati upitnika i dokazi prikupljeni putem lokalnih radionica pokazuju snažnu konvergenciju u pet pilot područja RETES-a. Oba izvora potvrđuju da se turističke destinacije u velikoj mjeri doživljavaju, kao sve ranjivije na rizike povezane s klimom i vanrednim situacijama, posebno na šumske požare, toplotne talase, nestašicu vode, poplave, oluje i druge ekstremne događaje. Ovi rizici utiču ne samo na infrastrukturu i kontinuitet poslovanja, već i na sigurnost posjetilaca, reputaciju destinacije i sposobnost lokalnih aktera da efikasno reaguju tokom kriza.

Analiza, takođe, potvrđuje da saradnja između turističkih zainteresovanih strana i aktera u upravljanju rizikom od katastrofa već postoji u nekim kontekstima, ali je uglavnom neredovna, parcijalna i često zavisi od pojedinačnih inicijativa, prethodnih iskustava u vanrednim situacijama ili specifičnih lokalnih odnosa. U nekim teritorijama, ispitanici i učesnici radionica su mogli da identifikuju konkretne primjere saradnje, uključujući odgovor na šumske požare, aktivnosti evakuacije, upravljanje COVID-19, procedure za hitne slučajeve u lukama i na kruzerima, vježbe spremnosti hotela i saradnju sa vatrogasnim službama ili volonterskim grupama. U drugim kontekstima, direktno iskustvo strukturirane saradnje ostaje ograničeno, a zainteresovane strane su izvijestile o nedostatku svijesti o postojećim mehanizmima, protokolima ili dobrim praksama.

Radionice su pomogle u daljem objašnjavanju nalaza ankete pokazujući da akteri u turizmu i civilnoj zaštiti često djeluju unutar paralelnih sistema. Organi civilne zaštite obično imaju definisane odgovornosti i procedure u hitnim slučajevima, dok su turistički operateri akteri u direktnom kontaktu s posjetiocima i često su prvi izvor informacija tokom vanredne situacije. Međutim, ova dva sistema nisu uvijek povezana putem stabilnih komunikacionim kanala, zajedničkih procedura ili redovnih aktivnosti pripravnosti. Ovaj jaz je posebno relevantan za male, porodične, ruralne,

vanhotelske i privatne pružaoce smještaja, do kojih je često teško doći putem formalnih institucionalnih kanala.

Ponavljajući nalaz, i iz upitnika i iz radionica, jeste potreba za jasnijim komunikacionim kanalima, definisanim ulogama i praktičnim operativnim procedurama. Zainteresovane strane su više puta naglasile važnost poznavanja koga kontaktirati, koje informacije pružiti, kako primiti službene upute, kako komunicirati s posjetiocima i kako djelovati tokom prvih minuta vanredne situacije. Odsustvo jasnih lanaca kontakta, zajedničkih protokola i zajedničke terminologije može povećati neizvjesnost i odgoditi koordinirano djelovanje, posebno kada posjetioči nisu upoznati s lokalnim teritorijom, jezikom, rizicima i sistemima za hitne slučajeve.

Obuka se takođe pojavljuje kao centralna i zajednička potreba. Rezultati upitnika ukazuju na nedovoljnu obuku i ograničeno učešće u zajedničkim vježbama, dok su radionice potvrdile da turističkim operaterima često nedostaje vremena, resursa i pristupačnih formata za obuku o spremnosti. Zainteresovane strane su stoga naglasile važnost kratkih, praktičnih i fleksibilnih alata za učenje, uključujući mikro-jedinice učenja, kontrolne liste, digitalne resurse, lokalne studije slučaja, osnovne procedure u hitnim slučajevima i vježbe zasnovane na scenarijima. Obuka ne bi trebala biti pretjerano teorijska, već direktno povezana sa realnim situacijama s kojima se turistički operateri mogu suočiti, kao što su požari u blizini smještajnih objekata, toplotni talasi koji pogađaju posjetioce, oluje tokom događaja na otvorenom, evakuacija iz obalnih ili ruralnih područja, zemljotresi u kulturnim destinacijama ili vanredne situacije koje uključuju ranjive grupe posjetilaca.

Kombinovani dokazi takođe ističu razlike između teritorija. Kotor predstavlja napredniji kontekst saradnje, sa primjerima zajedničkih vježbi, procedura za hitne slučajeve u luci i operativnih veza između turističkih i spasilačkih aktera. Bergamo ima koristi od strukturiranog sistema civilne zaštite i jakih teritorijalnih organizacija, ali mu i dalje trebaju jasnije procedure za turističke operatere, posebno u fragmentiranom sektoru van hotela. Malevizi pokazuje relevantne veze sa Vatrogasnom službom i udruženjima hotela, ali mu nedostaje sistematski model saradnje i redovne vježbe pripravnosti. Limasol

ima snažnu institucionalnu i tehničku ekspertizu, ali saradnja sa turizmom ostaje uglavnom vođena incidentima i mogla bi se ojačati kroz fokusirani pilot model u planinskom području. ADESIMAN predstavlja snažno neformalno lokalno znanje i veze sa zajednicom, ali zahtijeva jednostavne, ruralno orijentisane protokole, lance kontakata i alate za obuku prilagođene teritorijalno raspršenim opštinama i ograničenim kapacitetima za odgovor.

Glavni ponavljajući nedostaci identifikovani u oba izvora podataka odnose se na nedostatak sistematske saradnje, ograničenu svijest o postojećim dobrim praksama, nedovoljnu praktičnu obuku, ograničeno učešće u zajedničkim vježbama i odsustvo jasnih operativnih procedura specifičnih za turizam. Ovi nedostaci ukazuju na to da se spremnost ne može oslanjati samo na formalno planiranje za vanredne situacije ili opšte sisteme civilne zaštite. Takođe zahtijeva aktivno učešće turističkih operatera, lokalnih vlasti, udruženja, pružalaca stručnog obrazovanja, volonterskih organizacija i tijela za upravljanje destinacijama.

Istovremeno, analiza identifikuje nekoliko mogućnosti. To uključuje razvoj zajedničkih okvira za saradnju, lokalnih akcionih planova, ažuriranih kontaktnih imenika, zajedničkih protokola, informativnih materijala za posjetioce, redovnih koordinacionih sastanaka, praktičnih modula obuke i vježbi zasnovanih na scenarijima. Prenosive dobre prakse koje proizlaze iz pet teritorija uključuju zajedničko planiranje za vanredne situacije, sisteme ranog upozorenja, planove evakuacije, vježbe u hotelima i lukama, programe obuke, namjenske timove za odgovor, uključivanje volontera i modele koordinacije više aktera.

11. Zaključak

Sveukupno, kombinovani nalazi iz upitnika i radionica pružaju dobru osnovu za sljedeće faze RETES projekta. Oni potvrđuju potrebu za razvojem praktične metodologije saradnje, lokalno prilagođenih akcionih planova i materijala za obuku koji odgovaraju na stvarne operativne potrebe. Dokazi takođe, podržavaju usvajanje fleksibilnih formata učenja i pristupa zasnovanih na scenarijima, omogućavajući akterima u turizmu i upravljanju rizicima od katastrofa da izgrade zajedničko razumijevanje, poboljšaju spremnost i ojačaju otpornost destinacije prije nego što dođe do vanrednih situacija.

Nalazi ovog izvještaja će direktno doprinijeti razvoju Metodološke **knjižice**, koja će pružiti zajednički okvir za dizajniranje mehanizama saradnje između turističkih zainteresovanih strana i aktera u upravljanju rizicima od katastrofa. Knjižica bi trebala prevesti dokaze prikupljene u pet pilot područja u praktične smjernice, uključujući preporučene strukture upravljanja, uloge i odgovornosti, komunikacione tokove, procedure koordinacije, mjere pripravnosti i primjere alata za saradnju. Posebnu pažnju treba posvetiti potrebi za jednostavnim, realističnim i prenosivim rješenjima koja se mogu prilagoditi različitim teritorijalnim kontekstima, od ruralnih i razućenih područja do obalnih, urbanih, planinskih i destinacija visoke gustoće naseljenosti.

Istovremeno, izvještaj pruža analitičku osnovu za pripremu **pet Lokalnih akcionih planova**. Lokalni akcioni planovi ne bi trebali biti generički dokumenti, već lokalno utemeljene mape puta koje odražavaju specifične rizike, turističke strukture, aranžmane upravljanja i kapacitete zainteresovanih strana svakog pilot područja. Za ADESIMAN, to znači razvoj modela pogodnog za male opštine, operatere ruralnog turizma i raspršene tokove posjetilaca. Za Bergamo, Akcioni plan treba da se pozabavi složenošću teritorije i fragmentacijom sektora izvan hotela. Za Malevizi, trebao bi ojačati veze između opštinskih struktura civilne zaštite, operatera obalnog turizma, hotela i volonterskih grupa. Za Limassol, trebao bi podržati model fokusirane saradnje u najranjivijim i najprijemčivijim područjima, posebno u planinskim

zajednicama. Za Kotor, trebao bi se graditi na postojećim dobrim praksama i dalje uključivati hotele, pružaoce privatnog smještaja, pomorske aktere, turistička udruženja i obrazovne institucije.

Prikupljeni dokazi jasno podržavaju **Modul 1 – Razumijevanje rizika od katastrofa i uticaja klimatskih promjena na turizam**, budući da su zainteresovane strane dosljedno prepoznale rastuću izloženost turističkih destinacija požarima, toplotnim talasima, poplavama, olujama, nestašici vode, zemljotresima i drugim opasnostima. To takođe potvrđuje relevantnost **Modula 2 – Uloge i funkcije civilne zaštite i hitnih službi**, budući da turistički akteri često imaju ograničeno znanje o sistemima za hitne slučajeve, odgovornim tijelima, lancima kontakta i operativnim procedurama.

Nalazi su posebno usklađeni s **Modulom 3 – Efektivna saradnja između turističkih operatera i civilne zaštite**, koji direktno odgovara na jedan od glavnih nedostataka utvrđenih u izvještaju: nedostatak sistematske saradnje, zajedničkih protokola, definisanih uloga i redovne koordinacije između dva sektora. Slično tome, potreba za **Modulom 4 – Komunikacija o riziku i upravljanje krizama u multikulturalnim turističkim okruženjima** snažno je potvrđena stalnom potražnjom za jasnom, višejezičnom i komunikacijom usmjerenom na posjetioce, posebno tokom prvih faza vanredne situacije. Konačno, **Modul 5 – Održiva i otporna turistička praksa** podržan je širom potrebom za integracijom prevencije, spremnosti i otpornosti u kvalitet, održivost i dugoročnu konkurentnost turističkih destinacija.

Prikupljeni dokazi takođe potvrđuju relevantnost **simulacionih vježbi**. Zainteresovane strane su više puta naglasile da se spremnost ne može oslanjati samo na pisane procedure ili teorijsko znanje. Vježbe zasnovane na realnim lokalnim scenarijima mogu pomoći akterima da razumiju svoje uloge, testiraju komunikacione kanale, identifikuju operativne slabosti i izgrade povjerenje prije nego što dođu do stvarnih vanrednih situacija. Pristup „prvih 60 minuta“ o kojem se raspravljalo tokom radionica stoga može postati korisna referenca za dizajniranje budućih vježbi i aktivnosti obuke.

Istovremeno, izvještaj pokazuje da bi teme obuke predviđene u Digitalnom priručniku trebalo dodatno **obogatiti praktičnim sadržajem koji proizlazi iz upitnika i radionica**. To uključuje:

- ⦿ *procedure evakuacije i zadržavanja u skloništu,*
- ⦿ *upravljanje ranjivim turistima,*
- ⦿ *korištenje službenih sistema upozorenja,*
- ⦿ *spremnost za šumske požare i toplotne talase,*
- ⦿ *specifične potrebe malih, ruralnih, vanhotelskih i brojnih malih turističkih pružalaca usluga.*

Konačno, ovaj izvještaj potvrđuje da otpornost turizma zavisi od sposobnosti povezivanja sektora koji često djeluju odvojeno. Sistemi civilne zaštite, turistička preduzeća, lokalne vlasti, pružaoci obuke, volonterske organizacije i tijela za upravljanje destinacijama imaju različite, ali komplementarne odgovornosti. Sljedeće projektne aktivnosti bi se stoga trebale fokusirati na transformaciju potreba i nedostataka utvrđenih u ovom izvještaju u konkretne alate za saradnju, puteve obuke i prakse lokalnog upravljanja. Na taj način, RETES može doprinijeti pripremljenijim, bolje povezanim i otpornijim turističkim destinacijama, sposobnim da zaštite posjetioce, radnike, stanovnike i lokalnu imovinu suočene s klimatskim i prirodnim opasnostima.

12. Aneksi

Prilog 1 – Lokalno mapiranje u 5 pilot područja

Prilog 2 – Prijedlog upitnika

Prilog 3 – Smjernice i pitanja za radionicu

Prilog 6 – Tabele s podacima (po jedna za svako pilot područje)